

E U R O

jazyk pro společnou Evropu
publikovaný v New Yorku pod názvem
INTERLINGUA

Zpracoval a vydal

JÚLIUS Tomin

Krupina 1994

Traducite per T. Vystrčil, 2015

Obsah

Jaký jazyk pro Evropu? - Angličtina?-Neutrální jazyk?.....	3
A přece společná Evropa bude potřebovat společný jazyk	4
Neutrální jazyk?	4
STRUČNÁ INFORMACE O SYSTÉMU INTERLINGVY	6
OTÁZKA SLOVNÍHO FONDU	8
TEXTY PSANÉ V INTERLINGVĚ	9
POZNÁMKY O PŘÍZVUKU	11
In le hotel V hotelu	12
Johannes Amos Comenius magistro de nationes, super le studio de linguas.....	15
Proverbios e sententias Přísloví a rčení.....	17
Genealogic arbore de A. Dumas Rodokmen (rodopisný strom) A. Dumase	18
Jak vzniklo ve slovenštině slovo kengura?.....	19
Epistola a un amica List přítelkyni	20
Un enigma Hádanka	22
Původ slova anekdota.....	25
Moderní latina	25
Interlingva ve službách medicíny.....	27
Hrátky se slovy.....	28
Note e minus note anecdotes Známé a méně známé anekdoty.....	28
Otázka neutrality jazyka	31
Nove stato retrova su identitate	32
Provebios, setentias, pensatas Přísloví, rčení, myšlenky	34
Víte, co je interlingva? Sape vos que es interlingua?	37
Zajímavosti z etymologie mezinárodních slov.....	41
Jak vznikla interlingva?	44
Slovo na závěr.....	47

Jaký jazyk pro Evropu? - Angličtina?-Neutrální jazyk?

„Učte se cizí jazyky!“ slyšíme dnes na každém kroku. Učte se především angličtinu. Angličtina je mezinárodním jazykem. Je dominantním jazykem v OSN, v diplomacii, na kongresech a sympoziích, v obchodě, ve vědě a technice, v letecké dopravě a ve všech sférách mezinárodních kontaktů. Angličtina je i mezinárodním konferenčním jazykem. Pokud se kdekoliv setkají například Němec, Dán a řekněme Francouz, je téměř jisté, že budou spolu komunikovat anglicky. Evropské společenství uznává devět oficiálních jazyků, v praxi se však používají tři – anglický, francouzský a německý, ale nejčastěji jediný z nich – jazyk anglický.

Do této významné funkce se však angličtina nedostala pro své jazykové kvality, ale mocensky. Mnozí odborníci v lingvistice ji pokládají za jeden z nejnevhodnějších jazyků pro funkci společenského dorozumovacího prostředku. Kdo se ji učil nebo učí, dobře ví proč. Ví o její komplikovanosti v oblasti výslovnosti a pravopisu, o množství idiomatických výrazů atd. Víme, jak se v angličtině komolí krásně znějící mezinárodní slova řecko-latinského původu, jako např. **kultura** (angl kalčr), **idea** (ajdyje), **apetit** (epitajt), **hygienu** (hajdžin), **major** (voj. hodnost – mejdžr), **psychiatrie** (saikaietri), **Michael** (Majkl) atd.

Není příliš známo, že němečtí filologové pokládali angličtinu za "hassliche Sprache" – ošklivý jazyk. Ale tento jejich negativní názor se musel za Hitlera změnit, neboť Anglosas patří do společné rodiny germánských národů. Od těch dob je tedy angličtina jazyk krásný, libozvučný, hezčí než italština nebo francouzština .

Vidíme, v jaké politické závislosti se nacházejí jazykovědci a jakým relativním pojmem je "krása jazyka". Zde je rozhodující cit jednotlivce. Náš prostý vesnický člověk říkával, že když vidí a slyší mluvit Američana, připadá mu to, jako kdyby měl v ústech horký brambor.

Opozice proti angličtině

Před první světovou válkou a také po ní, hrála podobnou roli jako dnes angličtina, francouzština. V oblasti kultury a zejména diplomacie měla silnou pozici. Mezinárodní smlouvy se uzavíraly ve francouzštině, a to pro její vyjadřovací přesnost, jasnost a expresivnost. Francouzština byla populární. Přiznávala se jí elegance. Říkalo se – s jistou nadsázkou – že i ten nejbanálnější text přednesený francouzsky zní jako lahodná báseň.

Po druhé světové válce se situace změnila. V západních zemích se dominantním jazykem stala angličtina, ve východních ruština. Takový stav trval čtyřicet let. Dnes nás zaplavuje vlna angličtiny. Proti tomu však vehementně protestují zejména Francouzi. Všechno se snaží znovu získat ztracené pozice pro svůj jazyk. Využívají všechny dostupné diplomatické prostředky proti tomu, aby angličtina získala na evropském kontinentu monopol. A nejsou sami. Nyní vznikl velký německý stát, jehož preztíž očividně roste. Čím silnější budou Němci v oblasti ekonomiky, tím větší váhu bude mít jejich jazyk. O slovo se hlásí i španělština s portugalským. A nelze ani i po zániku SSSR odepsat ruštinu.

Vidíme, že se problém společného jazyka takovouto cestou nevyřeší. Oficiálním zavedením kteréhokoliv světového jazyka do funkce jazyka společného, by byly všechny ostatní jazyky degradovány na druhořadé. To bylo možné v Americe s původním indiánským obyvatelstvem, ale ne v Evropě, kde je kolem třiceti vyspělých spisovných jazyků, mezi nimi šest světových.

A přece společná Evropa bude potřebovat společný jazyk

Dorozumívát se s cizinci potřebují dnes miliony lidí, nejen diplomaté, vědci, technici, podnikatelé a velkoobchodníci. Nelze požadovat, aby se turista naučil několik cizích řečí. Máme čekat, že snad technici vynaleznou miniaturní překládací stroje a lidé budou v kapse nosit tlumočníka? Ale i kdyby se jednou tento fantastický sen splnil, nenahradil by bezprostřední citový kontakt člověka s člověkem. Potřebujeme jednu společnou řeč, kterou bychom se domluvili ve Skandinávii i na Balkáně, v Lisabonu i v Moskvě. Je třeba si uvědomit, že není každý nadaný na jazyky. Jazyk není auto nebo videorekordér, se kterými se každý naučí za krátký čas manipulovat. Jazyk je složitý dorozumívací nástroj, jehož ovládnutí vyžaduje mnoho času, energie, velkou trpělivost a vytrvalost.

Víme také, že se při návštěvě cizích zemí nechceme omezit pouze na to, abychom se uměli zeptat, kde je pošta, nemocnice, nejbližší benzinové čerpadlo, ale chceme se popovídat i o životě a práci, o zvycích, o kulturním a politickém dění. Zde opravdu nepomůže nic jiného, než aby se zavedlo kromě rodného jazyka povinné vyučování jazyka společného, a to už od nejnižších ročníků. Znalost tohoto jazyka by se stala takovou samozřejmostí jako čtení, psaní a počítání. Je jisté, že jednou k tomu dojde. Jde jen o to, kdy. A pak se budou naši potomci nechápavě ptát, jak jsme mohli bez společného jazyka tak dlouho žít.

Ale pokud se budeme i nadále spoléhat na to, že se tento problém nějak vyřeší sám, pokud jej ponecháme živelnému vývoji jako dosud, budou se muset ještě i vnukové našich vnuků biflovat cizí slovíčka, mořit se s nepravděpodobnými a výjimkami cizích gramatických systémů, a navíc dobře víme, s jakými ubohými výsledky. Vědci a technici menších národů budou muset i nadále vynakládat množství drahocenného času na studium cizích jazyků namísto toho, aby jej využili na prohlubování své odbornosti, jako jejich šťastnější kolegové, jejichž rodným jazykem je jazyk světový, privilegovaný. Říká se, že antičtí Řekové vynikali ve vědách, protože se nemuseli učit cizí jazyky, ale celý kulturní svět se učil jazyk jejich.

Neutrální jazyk?

Každý soudný člověk vidí, že se tento problém sám nevyřeší. Živelnosti už bylo dost. A nečekejme, že ho začnou prosazovat velké národy. Ani jeden se zatím nevzdal naděje, že se časem opět situace změní. Řešení tohoto problému je věcí menších národů.

Když tedy vidíme, že žádný světový jazyk nemůže být povýšen do tak významné funkce, aby se stal pro každého "otcovským" jazykem vedle jazyka "mateřského", musíme hledat jiné východisko. Měl by to být jazyk neutrální, t. j. jazyk, který nepatří žádnému existujícímu národu. Takovým je např. latina. Ta však nepřichází v úvahu. Namítá se, že má komplikovaný gramatický systém a že její slovní fond nevyhovuje dnešním moderním potřebám.

Jazyk umělý? Esperanto? Má sice jistý počet přívrženců, ale mnohem více odpůrců. Poukazují na to, že je to slepenec různorodých prvků; že ho v minulém století vymyslel neodborník v lingvistice, a proto nemá patřičnou úroveň. Jeho schématický systém zabíhá místy do primitivismu a vyvolává odpor u lidí s vyvinutým jazykovým citěním. Všeobecně se uznává, že esperantisté už sto let propagují správnou ideu, ale nabízejí málo kvalitní systém a nástroj na její realizaci.

Ale takové a jim podobné, i když neodborně vypracované jazyky, sehrály důležitou roli v tom smyslu, že dokázaly široké veřejnosti, zejména však skeptickým jazykovědcům, že v umělém jazyce, i když je primitivním, lze plynule konverzovat, ba uplatnit jej i v literatuře.

Žádný z umělých jazyků se neprosadil. Ale proč? Nikoli z toho důvodu, že by se jenalo o absurdní, utopickou ideu, ale proto, že se nám dosud nabízely jazyky diletantsky vypracované, a proto měla, a má k nim stále kulturní veřejnost oprávněnou nedůvěru. Dnešní člověk má vyšší nároky na úroveň umělého jazyka než naši předkové. Prakticky založený člověk si dobře rozmyslí, jestli má věnovat čas a energii jazyku s pochybnou perspektivou.

Nabízí se tedy otázka, zda by nemohl mezinárodní kolektiv filologů, odborníků ve srovnávací jazykovědě, sémantice, etymologii, morfologii a sociolingvistiky vypracovat jazyk, jehož podstatu by tvořily společné prvky naší evropské jazykové kultury, tedy evropštinu – eurolingvu. Naše národy v průběhu staletí ovlivňovala řecká a latinská kultura. Nejen ve vědě a technice, ale i v běžném životě používáme množství mezinárodních slov. Jazyk založený na mezinárodních výrazech by byl přijatelný nejen pro románské, ale i pro naše slovanské i germánské národy. Jazykovědci odhadují, že je v naší slovní zásobě kolem 10 tisíc internacionalismů. A ruština i polština jsou, jak víme, cizím slovům ještě otevřenější. A angličtina má ve svém slovním fondu přes 65 procent slov řecko-latinského původu. Jsou to většinou slova viceslabičná: *Independencia* (nezávislost), *preponderant* (převážný), *psychologist* (psycholog), *congratulation* (blahopřání) atd.

Vědecké řešení

Je málo známé, že jazyk vypracovaný na základě uvedených principů již existuje od roku 1951 pod názvem **INTERLINGUA**. Vypracovala ji **mezinárodní asociace jazykovědců pro pomocný jazyk**, založená před druhou světovou válkou pod anglickým názvem **International Auxiliary Language Association (IALA)**. Jejím cílem bylo **odborně** vyřešit problém společného neutrálního jazyka. V seznamu jejích stálých profesionálních pracovníků i externích poradců nacházíme jména světoznámých filologů, autorů významných jazykovědných děl. Výsledek svých dlouholetých výzkumných prací zveřejnila IALA r. 1951 v New Yorku. Je to slovník obsahující přes 27 tisíc hesel s anglickými ekvivalenty **INTERLINGUA-ENGLISH DICTIONARY**. K němu byl vydán popis gramatického systému a učebnice pod názvem **INTERLINGUE A PRIME VISTA** (Interlingua na první pohled). Ve slovníku je zastoupen každý jazyk podle toho, čím přispěl do společné pokladny naší kultury. Jelikož je většina mezinárodních slov latinského původu, je samozřejmé, že má interlingva podobu **moderní latiny**.

Slovenský přední jazykovědec Josef **Mistik** ve svém díle **Jazyk a řeč** výstižně charakterizuje interlingvu slovy: "Není to umělý jazyk v pravém slova smyslu. Interlingua byla vypracována podobně, jako se kdysi tvořily spisovné jazyky z místních nářečí."

Interlingua byla hned od počátku své existence použita na 11 odborných, většinou lékařských kongresech, pro sborníky přednesených vědeckých přednášek. Má dnes už početnou literaturu, díla vědecké i beletristické. V Dánsku se vydává **PANORAMA** in Interlingua. v Anglii **LINGUA E VITA**. V USA bylo vydáno významné dílo o nemocech rostlin. Texty jsou v angličtině, hned za ní v interlingvě, a pak ve francouzštině, španělštině a němčině. Jde o celosvětové dílo zaměřené proti hladu.

Pozn. – Asociace IALA zvolila pro mezinárodní jazyk příléhavý název **INTERLINGUA**. Ale zakončení **-gua** nám – a nejen nám – dělá jistě problémy. Při skloňování narážíme v akuzativu na neobvyklé zakončení **-guu**, proto píší **-gvu**. Podle pravopisných norem nepíšeme "lingvistika". Ale lingvistika.

Vedle názvu interlingva lze používat i pojmenování eurolingva, což je ještě výstižnější. Na názvu jazyka netřeba bazírovat, hlavní je jeho kvalita. Zkrácený tvar **euro** nám plně vyhovuje. Lze jej zkloňovat jako např. město, auto.

STRUČNÁ INFORMACE O SYSTÉMU INTERLINGVY

Než uvedeme ukázkou textu interlingvy, musíme odpovědět na otázku, proč určili jazykovědci pro tento jazyk **klasický pravopis**.

Psaná podoba mezinárodního jazyka musí být v souladu s požadavky vědecké a technické terminologie. Na celém světě se píše **calcium** (Ca), **cuprum** (Cu), **cosinus** (cos) a jiné chemické, matematické a botanické termíny. Dnes už i malí žáci vědí, že se **cacao** čte kakao, **coca-cola** koka-kola, **elektronic** elektronik atd. Obecná tendence je pravopis zjednodušovat. V tom ohledu dává i interlingua možnost psát klasickým i zjednodušeným pravopisem: photo i foto, pyramida i **piramida**, orthographia (pravopis) i **ortografia**. Ale v témže textu se má důsledně používat buď klasický, nebo zjednodušený pravopis.

Proč má interlingua románský charakter? Vždyť existují i jiné jazykové skupiny, např. slovanská, germánská, čínsko-tibetská a další...

To je pravda. Ale je třeba říci, že jazykovědci neměli ve svém plánu zkonstruovat nějaký "panrománský jazyk". Jejich úkolem bylo najít a systematicky zpracovat všechny prvky, které jsou v národních jazycích společné, a zavést je do slovního fondu v standardizované podobě, **a to bez ohledu na jejich původ**. Jsou zde i neevropské slova: kimono, kuli, harakiri, kamikadze, judo, mumie a množství jiných. Všechna anglická slova, která zmezinárodněla, a dnes je jich už mnoho, se používají v interlingvě v původním pravopise: week-end, interview, handicap, management atd. Mezinárodním se stal Čapkův výraz **robot**, ruský **sputnik**, **perestrojka**, **glasnost**, polská **mazurka**. Kdyby byly takových slov tisíce, měla by interlingua charakter slovanského jazyka.

A co Afričané a Asijci, zeptá se někdo právem. **Nejde zde o evropocentrismus**? Jak si vyřeší své jazykové problémy, je úkol zase pro ně. Nikdo jim naši interlingvu nebude vnučovat. Ale i oni by jistě uvítali oficiální zavedení jednoduchého evropského jazyka, neboť by se pro styky s námi nemuseli učit několik jazyků, ale jen jeden, náš společný. Víme také, že vzdělanci z Afriky a Asie ovládají některý z evropských jazyků, tedy interlingua, jejíž podstatu tvoří internacionalismus, by jim byla blízká.

Gramatický systém interlingvy

Kdo se učí cizí jazyk ví, jaké potíže mu dělá napodobování správné **výslovnosti**. V interlingvě nejsou v tomto smyslu žádné problémy. Není nutné dávat koneček jazyka mezi zuby jako při vyslovování anglického th, žádné nosovky a němé samohlásky jako např. ve francouzštině. Všechny samohlásky čteme, jako v češtině. Žádné stříšky ani obloučky nad písmeny, jako např. v esperantu: ĉ, ĝ, ĥ, ĵ, ŝ, ŭ, což je v dnešní grafické telekomunikaci nevhodné, tedy ani œ, ů, ä.

Dnes jsme zaplavováni názvy rozmanitých průmyslových výrobků, a patří k všeobecnému vzdělání, abychom je správně četli. Pro mezinárodní pravopis je charakteristická dvojí výslovnost písmene c. Před e, i, y se čte jako v češtině: **Cicero**, **civil**, Cypr; v ostatních polohách jako k: **contra**, **electric**, **vacca** (kráva), **vaccina** (vakcína), **critica**, **ad acta** atd. Také víme, že se **-tia**, **-tie**, **-tion** čte **-cia**, **-cie**, **-cion**: **national**, **action** (akción), **absentia** (absence) atd.

Člen určitý a neurčitý: Kdo se učí nebo učil němčinu, ví, jaké problémy má s **der**, **die**, **das**. V interlingvě nejsou žádné komplikace. Všechna podstatná jména mají v jednotném i množném čísle stejný člen: **le patre**, **le matre**, **le infantes** (otec, matka, děti). Neurčitý člen je **un**: **un femina**, **un libro**, **un animal** (žena, kniha, zvíře). Členy do češtiny obvykle nepřekládáme. Člen **le** má stejnou funkci jako v angličtině **the**.

Množné číslo působí také nemalé potíže, např. v němčině: **das Blatt** (list) – **die Blätter** (listy), angl. **knife** – **knives** (nůž, nože), franc. **cheval** – **chevaux** (kůň, koně) atd. V interlingvě mají **všechna pods. jména** koncovku **-s**: libro (kniha) – libros (knihy), lingua – **linguas**. Když podst. jméno končí na souhlásku, přidává se kvůli libozvučnosti **-es**: nation – Nationes (národ, národy), doctor – **doctores**, valor (cena, hodnota) – **valores**, matador (zápasník s býky) – **matadores**. Jak vidíte, přízvuk je vždy v jedn. i množ. čísle na téže slabice.

Přídavná jména mají pro jednotné i množné číslo pouze jeden tvar: **mi fidel** amico (můj věrný přítel), **mi fidel** amigos (moji věrní přátelé); un **belle** flor (hezký květ), **belle** flores; le experimento **anatomic**, le experimentos **anatomic**; un **interessante** idea, **interessante** ideas. Rovněž je přídavné jméno stejné v jednotném i množném čísle, např. v angl.: **last** day (poslední den), **last** days; v maď. **utolsó** nap, **utolsó** napok; v interlingvě: **ultime** die (nečti jako německé die, ale dije, jako např. ve slově diety), **ultime** dies. - Víme, jaké komplikace jsou např. v němčině při skloňování přídavných jmen ve spojení s podstatnými jmény. V interlingve, jak vidíte, nejsou žádné.

Skloňování: Ve slovanských jazycích i např. v latině je množství pádových koncovek, množství nepravidelností a výjimek. V interlingvě žádné: 2. pád se vyjadřuje pomocí **de**, s určitým členem **del**: **de te** (od tebe), **del patre** (od otce); 3. pád: **a te** (tobě), **al filio** (synovi); 4. pád je jako 1. pád. Ostatní pády se vyjadřují pomocí předložek: **con placer** (s potěšením), le epistulas al amigos io scribe sempre per stilo = listy přátelům píšu vždy perem; pro Nostre Infantes = pro naše děti.

Osobní zájmena: ja = **io** (čti jako ve slově trio, nebo bio); z odvozeniny ego (egoismus, egocentrismus aj.); ty = tu; on, ona, ono = **ille, illa, illo**; my = **nos**, vy = **vos**, oni = **illes** (osoby muž. rodu), **illas** (žen. r.), **illos** (neživých. pm).

Přivlastňovací zájmena: můj = **mie**, tvůj = **tue**, jeho, její = **sue**, náš = **nostre**, váš = **vostre**, jejich = **lore**. S pods. jmény: **mi can** (můj pes), **tu libro** (tvá kniha), **su matre** (jeho matka, její matka), **nostre patria** (naše vlast, **vostre parentes** (vaši rodiče), **lor auto** (jejich auto).

Slovesné tvary

Infinitiv končí na **-r**: **amar** (milovat), **cantar** (zpívat), **vider** (vidět), **leger** (číst), **finir** (končit), **sentir**, **audir** (cítit, slyšet). Přízvuk je **vždy** před **-r**, tedy **amár**, **finír** atd. Latinské koncovky **cantare**, **videro**, **audire** atd. se považují za archaické jako např. v našich lid. písních: **milovati**, **viděti** atd.

Zvládnutí slovesného systému bývá strašákem pro každého, kdo se učí cizí jazyky. V interlingve je to věc jednoduchá.

Přítomný čas vzniká z infinitivu po utržení koncovky **-r**: **io canta**, **tu vide**, **ille audi**, **nos ama**, **vos scribe**, **illes senti**. Přízvuk je vždy na předposlední slabice (**canta**, **responde** atd.). On dice = říká se, il pluve = prší, il es necesse = třeba (je třeba), il suffice = stačí. Jak vidíte, slovesný kmen končí buď na **-a**, na **-e**, nebo na **-i**. Vyplývá to z odvozenin, nám známých ze slovenštiny: **mluvíme ama-tér**, **a ne ame-tér**, **ani ami-tér**; **evidentní**, **ne evidentný**, **ani evidentný**; **definitivní**, **Videoton**, **laboratoř** atd. Tedy přirozené tvary, na které jsme zvyklí v rodném jazyce. Ne zkomoleniny!

Rozkazovací způsob se vyjadřuje přítomným časem **bez osobního zájmena**. Pro druhou osobu jedn. i množ. čísla je stejný tvar: **veni** = přijď i přijďte. -Zdvorně: **vole ben cantar** ("raďte" zpívat); jiný zdvořilostní tvar: **fini, per favor!** (Končete, prosím). **Non fumar!** (Nekouřit).

Minulý čas: k přítomnému času přidáváme **-va**: **io cantava**, **tu videva**, **ille finiva** (zpíval jsem, viděl jsi, končil)

...

Budoucí čas: k infinitivu přidáváme přízvučné **-a**: **io finira**, **nos scribera**, **tu videra** ..

Podmiňovací způsob: k infinitivu přidáváme -ea. (Přízvuk je vždy na -e-) io **cantarea**, vos **viderea**, nos **finirea** (zpíval bych, viděli byste, skončili bychom). - Nos **venirea**, si nos **haveva tempore** = přišli bychom, kdybychom měli čas.

Příčestí činné končí na **ante**, **-ente**, **-iente**: **Cantante** = zpívající i zpívající; **legente**, **finiente**, **audiente**.

Příčestí trpné: slovesa na -ar mají tvary: **amate**, **editate** (vydaný), **transplantate** (přesazen); na -er, -ir mají stejné tvary; **videro** - **vidite**, **scriber** - **scribite**, **finir** - **finite**. **Io es multo fatigate** (jsem velmi unavený); **omne es finite** (vše je skončeno); **sia benvenite** (**buďte vítáni!**)

Pomocná slovesa: **haber** = mít, **esser** = být. Často se používají, proto mají i zkrácené tvary: **io ha** namísto io habe. Podobně io es namísto io esse, **nos es**, **illes es** atd.

Zkráceným tvarem slovesa haber se tvoří dok. min. čas: **io ha vidite** (uviděl jsem), **tu ha prendite** (vzal jsi), **nos ha finite** (skončili jsme), vos ha scribite (napsali jste, doslova: máte napsáno).

Trpný rod se tvoří pomocí slovesa **esser** (být): **tu es laudate** (jsi chválen, chválí tě); **io es sorprendite** (jsem překvapen); **ille non essera** (nebo: **non sera**) **punite** (nebude potrestán). Sloveso **esser** má rozkazovací způsob **sia** = buď, buďte: **sia contente** (buď, buďte spokojen-ý, í); **sia felice** (buď, buďte šťastný, šťastní); **sia benvenite** (buď, buďte vítán, vítáni).

Zápor je jen jeden: **io numquam esseva ibi** = nikdy jsem tam nebyl. - **io ha nihil dicite a vos** = nic jsem vám neřekl.

V těchto několika řádcích je obsažena podstatná část gramatiky. Výklad stejných gramatických tvarů v angličtině, francouzštině, němčině a v kterémkoli jiném národním jazyce by si vyžádal mnohonásobně více prostoru.

A proč má gramatika interlingvy charakter moderní latiny? Na tuto otázku odpovídáme otázkou: Když je slovní fond mezinárodního jazyka převážně řecko-latinský, má se mu vnutit gramatika germánská, slovanská a zda řekněme ugro-finská?

OTÁZKA SLOVNÍHO FONDU

Jazykovědci mezinárodní asociace IALA zvolili pro mezinárodní jazyk slova nejznámější, nejrozšířenější. Nejsnáze si totiž pamatujeme slova, které používáme v našem mateřském jazyce. Vynálezci umělých jazyků měli sice dobrou snahu vymýšlet "co nejlehčí jazyk", ale tato jejich snaha vyznívala často groteskně. Uvedeme příklad:

Ve snaze co nejvíce zredukovat počet slovních základů, aby se "chudáci žáci" nemuseli biflovat tolik slovíček, vymyslel autor jazyka **univerzal** (z r. 1925) takovýto postup: velký = **mega**, malý je opak velkého, obraťme tedy sled slabik a dostaneme slovo **gema**. A takto lze postupovat při tvoření dalších opozit: dobrý = **bona**, špatný = **noba**; daleký = **tela**, blízký = **leta**; den - **deno**, noc = **nedo**; konec = **fino**, začátek = **nifo**; plakat = **ploru**, smát se **rolpu**. Podobné hraní si se slovy vidíme i u jiných autorů. Neuvědomili si, že je neuváženou troufalostí nahrazovat slova, která jsou naším kulturním dědictvím, vlastními "duchaplnými" výtvoři, rébusy. O tom by se dal napsat obsažný, zajímavý traktát, ale ne pro poučení, ale spíše pro pobavení.

Úroveň dorozumívání je různá. – Pokud nám jde pouze o to, aby nám cizinec jakžtakž porozuměl, budeme používat namísto domácích mezinárodních slov. Např. namísto zlomenina řekneme fraktura, namísto nákaza řekneme infekce, zubní lékař – dentista, výbuch – exploze, podnebí – klima atd. Proto každý soudný člověk od mezinárodního jazyka očekává, že se v něm budou používat slova mezinárodně známá, a nikoli "duchaplné" rébusy z vymyšlených složek, jak je tomu např. v esperantu. Na pravopise, ani na správném přízvuku, nám v nutném případě nezáleží. Každý porozumí tomu, když napíšeme slovenským pravopisem např. slovo kompresor namísto správného compressor, ale i málokterý

esperantista ví, co je "premdensigilo". Rovněž můžeme česky napsat karoserie namísto carosseria, čemuž porozumí i vzdělaný Japonec, ale marně byste hledali někoho, kdo by věděl, což znamená esperantské slovo "kaleŝajo". Atd. Interlingva je jazyk, který rozšiřuje a prohlubuje naše vzdělání. Zde není třeba se učit nějaká vymyšlená slova. Přítomnost se řekne presence, a ne "čeesto", nepřítomnost absence, a nikoli "forresto", mezinárodně známé je i odvozené slovo absentér, esperantem "forrestemulo".

Velké procento mezinárodních slov ovládá každý průměrně vzdělaný občan. Mnozí si ani neuvědomují, kolik společných slovních základů má slovenština s latinou: vidět – videre, stát – stare, sedět – sedere, zeď – murus, myš (nem. Maus) – mus, škola – Schola (po esp. "lernejo"), matka – matre (esp. patrino), známé stručné mezinárodní slovo označující výškový bod - kóta - se esperantem řekne "perpendikla distanco", což nám připomíná žertovné pojmenování klavíru "prstokladozvukotruhlíce". Každý průměrně vzdělaný člověk ví, že grátis znamená zdarma, ale v esperantu "grátis" znamená škrabal. Atd.

Vynálezci umělých jazyků to neměli a nemají lehké, každý jejich výtvar je totiž kritizovatelný. Zatímco nikdo nekritizuje např. češtinu za to, že komparativ od slova špatný je horší, a nikoliv špatnější, nebo francouzštinu za to, že mn. č. od cheval je chevaux, a ne chevalls, každý má právo kritizovat výmysly autora umělého jazyka. I autor esperanta L. L. Zamenhof vtipkoval a dělal si posměch z výplodů svého předchůdce J. M. Schleyera – autora mezinárodního jazyka volapük - ale netušil, že se zase jiní budou posmívat výmyslům jeho.

Jazykovědci si při vypracovávání společného jazyka nic nevymýšleli, ale zjišťovali, které jazykové prvky jsou společné, a ty se staly základem mezinárodního jazyka.

Obecní zákon vývoje a pokroku, který platí v každém lidském snažení, platí i v této oblasti. Vážíme si obětavých průkopníků myšlenky společného jazyka, zejména esperantistů, přestože jejich systémy nesou známky nedostatků jazykovědného vzdělání. Ale díváme se na věc realisticky. Víme totiž, že dnešní civilizovaný svět přijme pouze řešení, které je výsledkem vědeckého bádání, řešení založené na vědeckých principech.

Nejvíce mezinárodních slov se používá ve vědecké literatuře. Odborným textům psaným v interlingvě rozumí, jak jsme se již zmínili, miliony vzdělaných lidí příslušného oboru bez předběžného studia tohoto jazyka. Je nesporné, že žádný jiný jazyk nemá tak široký akční rádius komunikativní účinnosti jako interlingva.

V publicistickém stylu je – jak tvrdí jazykovědci – průměrně každé šesté slovo cizího původu. Nejméně jich je v poezii a v hovorovém stylu.

TEXTY PSANÉ V INTERLINGVĚ

Uvedeme seriál textů z různých odvětví kulturního života s poznámkami. Úmyslně začínáme hovorovými frázemi, tedy frázemi z té oblasti, kde je nejméně mezinárodních slov. A přece zjistíme, že ani ty nám nejsou úplně vzdáleny.

Bon matino (dobré ráno), **bon die** (dobrý den), **bon vespere** (dobrý večer), **bon nocte** (dobrou noc); **a revider** (na shledanou). **Sia benvenite!** (Bud'te vítán/í). **Como vos sta?** (Jak se máte? Dosl. Jak stojíte?). **Bon appetito!** (Dobrou chuť). **Gratias!** (Děkujeme; dosl. díky); **multe gratias!** (Velmi pěkně děkuji, čili: mnohé díky!). **Null causa** (Není zač; dosl. žádná příčina). **Con grande placer** (S velkým potěšením).

Parla vos italiano, germano, francese, slovaco? **Parla lente, per favor!** **Io non comprende ben.** (Mluvte prosím, pomalu. Nerozumím dobře). **Vole ben dicer me, que significa iste inscription.** (Prosím řekněte mi, co znamená tento nadpis).

Pote vos recommendar me un bon hotel con calefaction central, con aqua calide e frigide, con banio, ma non troppo costose? (Mohli byste mi doporučit dobrý hotel

s ústředním topením, teplou a studenou vodou, s koupelnou, ale ne velmi drahý?) – Monstra me, per favor, le via al hotel Metropol. (Ukažte mi, prosím, cestu do hotelu Metropol) – Le hotel es lontan. Prende un taxi. (Ten hotel je daleko. Vezměte si taxi).

Někteří čtenáři rozuměli textům i bez překladu. Po krátkém seznámení s podstatou interlingvy rozumějí textům psaným v tomto jazyce příslušníci románských národů, a to je **přes půl miliardy lidí!** Pokud půjdete řekněme do Španělska a využijete své znalosti interlingvy, porozumí vám, ale budou si myslet, že asi mluvíte nějakým italským dialektem. A opačně, v Itálii si budou myslet, že jste pravděpodobně z Katalánska. I z těchto několika vět vidíte, že zde nejde o jazyk umělý, vymyšlený, ale skutečně **mezinárodní**. Podívejme se nyní na jednotlivá slova z uvedených frází a zjistíme, že mají mnohé z nich zastoupení v naší slovní zásobě:

Matino: ve slovníku cizích slov najdeme výrazy: **matinální** = ranní, **matinata** = ranní píseň, **matino** = dopolední slavnost.

Vespere: i toto slovo máme v češtině, a to ve slově **nešpory** = večerní pobožnost (z lat. **vesper** = večer).

Nocte: **nocturno** je večerní, noční hudba; **noctambulismus** je náměsíčnictví (**ambulare** = chodit; **ambulancia** je ordinace pro docházející nemocné); **nocturia** je časté močení v noci (řecký **uron** = moč).

Die: (opakujeme upozornění: vyslovuj dyje) souvisí se slovem **diář** = deník; **diety** = náhrada denních výdajů. Pozor, slovo **dieta** souvisí s řeckým slovem **diaita**, což znamená výživa. Den se řekne mezinárodně také **jorno** (čti žorno); souvisí s nám známým pojmem **journal** (franc.) = deník. Tedy namísto **bon die** můžeme pozdravit i výrazem **bon jorno**, každý nám porozumí.

A revider: na maturitních tablech vídáme **AD REVIDENDUM** = na viděnou. Známý je i italský pozdrav **a rivederci** (rivederči).

Benvenite se skládá ze dvou částí: **ben** je dobře a **ventite** dosl. znamená přijít. Francouzsky se vítaný řekne **bienvenu** (bienvenü), tal. **benvenuto**, špan. **benvenuto**.

Como vos sta? Tato zdvořilostní otázka má rozmanité varianty. My řekneme: Jak se máte? Němec se ptá: **Wie geht es Ihnen?** (Jak vám to jde?); Ital: **Como stai.**(Jak stojíte?); Angličan: **How do you do?** (dosl. Jak děláte dělat?), nebo **How are you?** (Jak jste?); Francouz: **Comment allez-vous?** (Jak chodíte?); mezinárodně řekneme: **Jak stojíte? – Como vos sta?**

Placer: i toto slovo známe ve významu **placet** = souhlas.

Parlar = mluvit; s tímto slovesem souvisí pojem **parlament**; hudební výraz **parlando** znamená, že jde o zpěv, ve kterém se více mluví než zpívá.

Dicer = říkat, říci; od tohoto slovesa máme slova: **dikce** = způsob vyslovování; **diktafon** = přístroj zaznamenávající mluvené slovo; **diktát**, **diktátor** a další.

Significar = označovat, znamenat; souvisí s pods. jménem **signum** = znak, **signatura** = podpis, **signifikantní** = význačný.

Inscription = nadpis; **inscripce** = zápis (do seznamu).

Recommendar = doporučovat; **rekomando** (pošt.); **rekomandace** = ústní nebo písemné doporučení,

Calefaction = topení (dosl. dělání tepla); lat. **calor** = teplo; **kalorimeter** = přístroj na měření tepla; lat. **calidus** = teplý; **kalorifikácia** = výroba tepla.

Frigide = studený, chladný; **frigidita** = pohlavní chladnost (u žen); **frigoría** = záporná jednotka tepla.

Takto budeme upozorňovat na příbuznost některých slov se slovy nám známými. Čtením těchto textů si rozšíříte a prohloubíte svůj jazykový obzor a naučíte se lépe rozumět převzatým slovům. Jak víme, v této oblasti mají dnešní vzdělanci značné mezery, a proto se nejednou dostávají ve svých ústních či písemných projevech do

zahanbující situace. Nesprávné používání cizích slov se totiž považuje za nedostatek všeobecného vzdělání.

Švýcarský lékař Hugo Fischer navrhuje ve svém díle "Od mrtvé latiny k živé" vyučovat na gymnáziích namísto komplikované cicerónské latiny interlingvu, neboť tento jazyk obsahuje vše, co z latiny žije v moderních jazycích.

POZNÁMKY O PŘÍZVUKU

V literatuře se přízvuk neoznačuje. Aby naši čtenáři získali správné návyky – zejména studující mládež – budeme v prvních textech upozorňovat na přízvuk zvýrazněním přízvučné samohlásky.

Základní pravidlo je, že se přízvuk klade na samohlásku před poslední souhláskou: nation, national, nationalista; valor (hodnota, cena), valorisation (valorizace, využití); rádio, familia, argento, individuo, general, matador, motor, doctor, professor. – V gramatické části jsme uvedli, že všechna podstatná jména mají **v jednotném i množném čísle** přízvuk na téže slabice: nation – nationes, professor – professores, infante (dítě) – infantes, matre (matka) – matres, parente (rodič) – parentes.

Toto základní pravidlo platí i v slovesných tvarech: neurč. : vider, componer, divider, finir, audir, sentir – vždy je přízvuk před koncovým -r. Rovněž v čase přítomném i minulém klademe důsledně přízvuk na samohlásku před poslední souhláskou: io revide, tu compone, nos gratula vos (gratulujeme vám); nos finiva, audiva, parlava, videva, respondeva, cantava atd. – Příčastí činné i trpné: amante, legente, audiente, finiente (milující, čtoucí, slyšící, končící); editate, transplantate, nascite, finite, fatigate (vydaný, prosazený, narozený, skončený, unavený).

Jistě už víte, že všechna slovesa – bez výjimky – mají v budoucím čase zakončení na **-ra**: videra, finira, cantara, scribera, habera atd. **V podmiňovacím způsobu** mají **všechna** slovesa koncovku **-rea**: io cantarea, finirea, venirea (zpíval bych, skončil bych, přišel bych) atd.

V mezinárodních slovech existují slabiky tradičně nepřízvučné; musí je respektovat i interlingva. Správně řekneme např. fortissimo, pianissimo, formula, articulo (člen), publico, frigide, calide (chladný, teplý), gymnastica, matematica a pod. V takových případech vás budeme důsledně upozorňovat. Nebylo by nic snadnějšího, než nařídít šablonový přízvuk řekneme vždy na předposlední slabice. Pak bychom říkali: pianisímo, fortisímo, formúla, gymnastíka, artikúlo a pod. Uchu kulturního člověka by to znělo groteskně.

Ale důležitost přízvučnosti netřeba zveličovat. Když se v cizině budeme ptát, kde je nemocnice, každý nám porozumí, ať již řekneme hospital, hospital, nebo dokonce hospítal, (automobilisté znají značku H), ale neporozumí nám, když se budeme ptát esperantem, kde je "malsanulejo".

Pokud byste si nebyli jisti, dejte přízvuk na první slabiku, tedy jako v češtině.

In le hotel

Io desira un camera con un lecto, con duo lectos.
– Sin le repastos. – Iste camera me conveni.
Quanto costa? Servicios include?

Vole ben inscriber vos in le registro del hotel:
Vostre nomine, prenomine, nationalitate, data e
loco de nascentia, adresse. E signature.

Io parti deman matino. Vole ben eveliar me a
septe horas. Non oblida! Prepara me le conto.

V hotelu

Přeji si pokoj s jednou postelí, se dvěma
postelemi. – Beze stravy. Tento pokoj mi
vyhovuje. Kolik stojí? Včetně služeb?

Zapište se, prosím, do seznamu hotelu: Vaše
jméno, příjmení, národnost, datum a místo
narození, adresu. A podpis.

Odejdu zítra ráno. Prosím, vzbud'te mě o sedmé
hodině. Nezapomeňte! Připravte mi účet.

Poznámky

desirar (i desiderar) se u nás vyskytuje ve výrazu: To je moje "pium desiderium" (zbožné přání). Toto slovo je známé v rom. jazycích i v angličtině (**desire** – přání).

camera – komora, pokoj, místnost. U nás se vyskytuje v různých spojeních: tmavá komora, srdeční, horní a dolní parlamentní k., obchodní k., nejčastěji ve významu spíž. – Z lat. slova **camara** vznikl i výraz **kamarád**. Tak se vzájemně oslovovali spolubydlící téhož pokoje. – Špan. slovo **camarada** i fr. **camarade** znamená i kamarád i kamarádka.

lecto – lat. lectus = postel, lůžko přešlo do rom. jazyků v podobě **letto** (it.), **lecho** (šp), **lit** (fr.).

repasto souvisí s naším slovem pasta i paštika; it. **pasto** = pokrm; **vino da pasto** = stolní víno. U nás se pod pojmem pasta míní polotuhá látka na roztírání (zubní, na parkety, sardelová).

convenir – konvenovat, t. j. vyhovovat, souvisí se slovem **konvencia** – mezin. dohoda, smlouva.

costar – stát (peníze); používá se i ve smyslu ochutnávat, koštovat.

inculdide – inkluze, včetně.

nascentia souvisí s výrazem renesance (renascentia) – znovuzrození.

signatura – z lat. **signum** = znamení, odznak, pečeť; **designare** – vyobrazovat; odtud angl. **design** (dizajn) – vzor, vzhled; **designer** (dizajner) průmyslový návrhář; **konsignace** – soupis; **dezinovat** = označit, určit (na funkci), **rezinovat** = zřící se (funkce, úřadu).

Trochu odbočíme a vysvětlíme dnes často používaný výraz **image**. Podobně jako design, i image má svůj původ v latině. Známe slovo imaginární – neskutečný, mat. imaginární jednotka, imaginace – představivost, obrazotvornost. Všechny tyto výrazy souvisí s latinským podst. jménem imago (2 p. imaginis). t. j. obraz, podoba, vzezření. Imidž se angličtině píše **image**. Vidíme, že je písemná podoba téměř totožná s latinskou. Ale ta anglická výslovnost!

Někdo právem řekne: Vidíme a uznáváme, že má interlingva vzdělávací hodnotu, že je to nástroj, pomocí kterého se naučíme lépe se orientovat v labyrintu cizích slov. Ale má nějaké vyhlídky stát se společným jazykem evropských národů, stát se EUROLINGVOU? Boj proti angličtině je donkichotiáda!

Především je třeba říci, že zde nejde o boj proti angličtině. Angličtina je a zůstane jazykem number one, číslo jedna. Ale úsilí Američanů o její hegemonii na evropském kontinentu je jiná věc.

Víme, že zejména Francouzi těžko nesou, že jazyk jejich odvěkých rivalů nabývá v Evropě dominantního postavení. Doposud ztrácejí naději, že se tato situace může v dohledné době změnit v jejich prospěch. Je jisté, že se na tento živelný vývoj nebudou dívat nečinně. Vědí však, že žádné diplomatické kroky lavinovitému šíření angličtiny nezabrání. Jaká možnost jim tedy zbývá? Je pravděpodobné, že se stanou iniciátory kampaně za spravedlivé řešení jazykového problému a začnou vehementně prosazovat jazyk, který nedegraduje ostatní jazyky na druhořadé, tedy jazyk neutrální. Z nouze udělají ctnost. Dokud totiž měli naději, že francouzština získá v Evropě monopol, zatracovali a potlačovali každé úsilí nastolit do této funkce jazyk neutrální. Ale nedá se nic dělat, časy se mění!

Je jisté, že by si Francouzi touto kampaní za spravedlivé řešení jazykového problému **neutrálním jazykem** získali sympatie ostatních národů, neboť **amerikanizace Evropy není žádoucí**.

Na toto téma byl v červnu 1989 zajímavý rozhovor v rozhlase **Svobodná Evropa**. Předseda Panevropské unie, potomek císařského rodu **Otto von Habsburg** a poslanec Evropského parlamentu vyslovil názor, že by se jazykový problém měl řešit tak, že by se každý budoucí Evropan měl naučit jazyk svých sousedů a kromě toho ještě alespoň jeden světový jazyk.

Proti tomuto názoru jsem – samozřejmě – oponoval. Vždyť např. my bychom se museli učit maďarsky, ukrajinsky, polsky, německy a řekněme ještě anglicky. Napsal jsem Ottovi v. Habsburgovi dopis, ve kterém jsem poukázal na nereálnost takového řešení. Není přece myslitelné, aby každý ovládal 4–5 cizích řečí. Každý nemá takové jazykové nadání jako on. Ovládá totiž 7 jazyků. Informoval jsem ho o řešení tohoto problému neutrálním jazykem – o interlingvě.

Ve své odpovědi mi Otto von Habsburg napsal, že ho můj dopis velmi potěšil, neboť z něj vidí, že se zabývám velmi důležitým problémem našeho kontinentu.

V dalším se vyslovuje proti angličtině, protože je to jazyk příliš nepřesný (zu unpräzise)... Kromě toho bychom se dostali pod vliv Američanů, což také není žádoucí, pokud si chceme zachovat svou svébytnost.

Myšlenka eurolingvy je prý lákavá, ale přece nevěří v možnost uplatnění umělého jazyka, o čemž svědčí neúspěch esperantistů dosadit svůj jazyk do funkce mezinárodního jazyka.

Jelikož jsem viděl, že o interlingvě není informován, seznámil jsem ho v dalším dopise s podstatou tohoto jazyka Na základě textů, které jsem napsal v interlingvě, změnil svůj názor. Zjistil, že interlingva není jazyk umělý, neboť neobsahuje žádné umělé jazykové prvky. A ve svém druhém dopise mi napsal, že z textů vidí, že je interlingva podobná katalánštině. "A katalánštinu miluji, neboť je tak blízká latině", – uvedl poslanec Evropského parlamentu Otto von Habsburg.

Duo anecdotes

Ante breve tempore io incontrava un amico, qui ha maritate se un mense retro. Ille promenava se con su marita, qui esseva al minus vinti annos plus vetule quam ille.

Io sufflava le al aure:

"Per deo, amico, que ha tu facite? Pro alicun milles Francos, le quales tu ha ganiate, tu ha prendite un tal monstro? – Illa es – como io vide – claudicante, strabe, balbutiante!"

Ille respondeva in alte voce: "Tu pote mesmo critar in su presentia. Illa es etiam surde."

Un belle senioreta, in compania de su granmatre, compra guantos.

"Quanto costa un par de guantos?"

"Un basio" – responde le venditor con dulce sorriso.

"Ben. Da me tres pares, le granmatre pagara vos."

Lexikální poznámky:

Slovo **lexikální** znamená "týkající se slovní zásoby"; **lexikum** = slovní zásoba jazyka.

Číslici **duo** známe ve smyslu: skladba pro dva sólové nástroje; dvouhra, dvojzpěv.

Anecdota pochází z řečtiny. **Anekdoton** = nevydaný, **ekdoton** vydaný (spis). Anecdota je mn. č. (jako např. data = údaje). Původně to znamená nevydané (zamlčené) spisy se života (intimního) významných lidí, obsahující veselé, vtipné historky o nich.

– **maritar se** – oženit se i vdát se; **marito** = manžel, **marita** = manželka, **maritage** (maritáž) = manželství, francouzsky **marriage**. Známá karetní hra "mariáš" vznikla ve Francii. Původně se tím mínila dvojice (manželství) krále a dámy. V našich kartách totiž dámu zastupuje svršek. Král se svrškem (s dámou) mají zvláštní hodnotu.

– **mense** = měsíc; v lék. **menses** (měsíčky) = menstruace.

– **retro** = zpět, nazpět; **un mense retro** = před měsícem; porovnej s ruským výrazem "měsíc tomu nazad".

Retrográdní slovník je takový slovník, ve kterém se postupuje abecedně **od konce** slova.

– **sufflar** = šeptat; **šufflér** = divadelní nápověda; **sufflovat** = šeptat.

– **aure** = ucho; známe slovo **auriskop** = přístroj na vyšetření ucha.

– **monstro** = z lat. **monstrum** = úkaz (nadpřirozený), přízrak, obluda.

– **claudicar** = křivit, **kludikace** (lék.) znamená křivení

– **strabe** = šilhavý, **strabismus** (lék.) šilhavost, **stabometer** je přístroj na měření rozbíhavosti šilhavých očí.

Dvě anekdoty

Před krátkým časem jsem potkal přítele, který se před měsícem oženil (o jeden měsíc zpět). Procházel se se svou manželkou, která byla nejméně o dvacet let starší než on.

Šeptal jsem mu do ucha:

"Proboha, příteli, cos to udělal? Pro několik tisíc franků, co jsi získal, vzal sis takovou ošklivku? – Kulhá – jak vidím – (dosl.: je kulhavá), šilhavá, koktavá!"

Odpověděl nahlas (vysokým hlasem): "Můžeš dokonce v její přítomnosti i křičet. Je také hluchá."

Pěkná slečna v doprovodu své staré matky kupuje rukavičky.

"Kolik stojí pár rukaviček?"

"Jeden polibek" – odpoví prodavač se sladkým úsměvem.

"Dobře. Dejte mi tři páry, babička vám zaplatí."

– **balbutiar** = koktat. Tento odborný výraz se používá logopédii, tedy lékařství zabývající se nápravou řečových poruch.

– **alte** = vysoký; altimetr = výškoměr. Je třeba dodat, že v latině má slovo **altus** dvojí význam: vysoký i hluboký; alt je hlubší ženský hlas.

– **voce** = hlas; it. **ad alta voce** (čti vóče) = - nahlas, **vokál** = samohláska; **vokativ** = (gram.) pátý pád; vokální zpívaný.

– **belle** = pěkný; beletrie = krásná literatura, belvedér = letohrádek s krásnou vyhlídkou, **bellevue** (čti belvü, franc.); krásná vyhlídka.

– **compania** = společnost i společenství; kompanie.

– **granmatre** = matre = matka, **patre** = otec; **grande** = velký, **granmatre**, **granpatre** = stará matka, dědeček (děda).

– **basio**. lat. basium, it. **bacio** (čti bačo), fr. baiser (bézé) = polibek.

– **dulce** = sladký; známe it. "**dolce far niente**" = sladké nicnedělání.

– **pagar** = platit; ve slovnících cizích slov najdeme výraz **pagamento**, což znamená platbu hotovými penězi; v hotovosti.

Základní číslovky: un, duo, tres, quatro, cinque, sex, septe, octo, novem, dece, dece-un, dece-duo... vinti (20), vinti-un... 30 trenta, quaranta, cinquanta, sextanta, septanta, octanta, novanta, cento, duo centos, 1.000 mille, million, milardo, 0 = zero (nula); 1994 = mille novem centos novanta quatro. (Příště řadové číslovky a zlomky).

Johannes Amos Comenius magistro de nationes, super le studio de linguas.

Johannes Amos Comenius magistro de nationes, super le studio de linguas.

Nos apprende linguas non como parte del education o del sapientia, sed como instrumentos, per medio del quales on pote haurir cultura e communicare con alteres.

Nos debe apprender non omnelinguas totalmente e usque al perfection, sed solamente secundo le necessities. Nam il non es necesse apprender per exemplo greco o hebreo tanto accurate como le lingua materne, francese, germano o anglese, proque non existe homines, con le quales nos pote converser. Il suffice apprender los solo in tal mesura, que nos pote leger le libros e comprender los...

(DIDACTICA MAGNA, capitulo XXII.)

Jan Amos Komenský, Učitel národů o studiu jazyků.

Neučíme se jazyky jako součást výchovy nebo moudrosti, ale jako nástroje, jejichž prostřednictvím lze čerpat kulturu a dorozumívat se s druhými.

Nemáme se učit všechny jazyky až k úplné dokonalosti, ale jen podle potřeby. Neboť není třeba naučit se například řečtinu nebo hebrejštinu tak dokonale, jako řeč mateřskou, francouzštinu, němčinu nebo angličtinu, neboť neexistují lidé, se kterými můžeme konverzovat. Stačí naučit se je jen do té míry, abychom mohli číst knihy a rozumět jim...

(DIDACTICA MAGNA, capitulo XXII.)

Někteří čtenáři zajisté porozuměli téměř celému textu, aniž by se museli podívat do překladu. Ale i ti, kteří zatím ovládají poměrně malou zásobu cizích slov, v textu některým mezinárodně známým slovům porozuměli

– **magistro** – lat. **magister**: ve středověku nejvyšší akademická hodnost na filosofické fakultě; ještě dnes je to akademická hodnost na některých universitách. Ve většině evropských jazyků se stímto slovem setkáváme v různých podobách: it. a šp. **maestro**, fr. **maitre** angl. master I mister, maď. mester, nem. Meister, čes. mistr, sl. majster a pod. Původní slovo magistr se u nás používá jako akademický titul lékárníků: PhMr. = pharmaciae magister. Magistrála je hlavní dopravní tepna; magistrate městský správní úřad.

– **apprender** = učit se; **comprender** = chápat. Obě dvě slovesa mají společný základ **prender** = uchopit, zmocnit se (např, vědomostí).

– **education** = výchova; koedukace = splečná výchova chlapců i děvčat.

– **sapient** = moudrost; známe výraz homo sapiens = doslova člověk moudrý; sape vos, que es interlingua? = víte, co je interlingva?

– **medio** z lat. **medium** = střed, prostřednictví; in medias res = (doprostřed věcí, k jádru věci, bez dlouhého úvodu); **inf. media**.

– **on pote** = je to možné; **nos pote** = můžeme; **poter** = moci; ve slovenštině máme několik slov od tohoto základu: **potence** = schopnost (lat. **potentia**, nikoliv **potention**; proto neříkáme a nepíšeme **potencionální**, ale **potenciální!**) = možný; **impotentní** = neschopný; **potenciometr** = přístroj na měření nebo regulování elektrického napětí.

– **alter** = druhý; mn. č. **alteres** = druzí, jiní; známe slova jako **altruista** = ten, kdo má dobrý vztah k druhým lidem; opakem je **egoista** = ten, který myslí jen na svá “já” (**ego** = já); **altruismus a egoismus**.

– **omne** = každý, veškerý; málo se ví, že se od tohoto určitého zájmena vytvořilo podstatné jméno **omnibus** i zkr. **bus**. Jak? Třetí pád od **omni** (str. rod **omne**) mn. č. je **omnibus** = všem, pro všechny. Tento název hromadného dopravního prostředku vnikl ve Francii okolo roku 1825. Jeden podnikatel zavedl dostavníkovou dopravu na trati Nantes – Richenbourg. A protože šlo o vícemístný vůz (krytý, tažený koňmi), dostal pojmenování “voiture (čti voatür) omnibus”, tedy vůz pro všechny, všem. Tento dlouhý název se zkrátil na **omnibus** a později na **bus**. Tak se pádová koncovka –bus stala podstatným jménem. Dnes máme **microbus** (řecky **micro** = malý), **hydrobus** (řecky **hydros** = voda), **aerobus** (lat. **aer** = vzduch); **trolejbus** (angl. **trolley** znamená “sběrač proudu”).

– **totalmente** = úplně, totálně; **totalita** je násilná jednota fašistických a komunistických režimů.

– **solo** je zkrácený tvar příslovce **solmente** = pouze, jen, jedině; lat. solus = sám; každý zná slovo **sólo** = spěv, hra jednotlivce.

– **secundo** = podle; **secundus** = druhý. Jak spolu souvisejí tato dvě významově odlišná slova? Původní význam slova **secundus** znamená následující, tedy jdoucí spolu, vedle. Podle mého mínění se řekne italsky **secondo la mia opinione**.

– **necese** = potřebný, **necessitate** = potřeba; I toto slovo má v naší slovní zásobě svoje zastoupení” **necesér** je dámská kabelka s osobními potřebami.

Řadové číslovky: prime, secunde, tertie, quarte, quinte, sexte, septime, octave, none, decime; dece – prime, dece – secunde... vintesimo, trentesimo... centesimo, millesime, millionesimo.

Zlomky: un medietate (polovina), un medie hora (půl hodiny), un tertio = 1/3, duo tertios = 2/3, quarto (čtvrtina), tres quartos 3/4, duo quintos 2/5, septe centesimos 7/100, qutro millesimos 4/1000.

Proverbios e sententias

Omne initio es difficile.

Qui spera, non despera.

Nihil nove sub le sol.

Le repetition es matre del studios.

Un hirundine non face le primavera.

Oculo pro ocul, dente pro dente.

Qui multo parla, pauco face.

Non existe regula sin exception.

Le tempore es le optime medico.

Quatro oculos vide plus quam duo.

Exemplo es melior quam consilio.

Přísloví a rčení

Každý začátek je těžký.

Kdo doufá, nezoufá.

Nic nového pod sluncem.

Opakování je matkou moudrosti.

Jedna vlaštovka jaro nedělá.

Oko za oko, zub za zub.

Kdo hodně říká, málo dělá.

Neexistuje pravidlo bez výjimky.

Čas je nejlepším lékařem.

Čtyři oči vidí více než dvě.

Příklad je lepší než rada.

Lexikální poznámky:

initio = začátek; souvisí s více nám známými slovy, jako např. **iniciála**, **iniciativa**, **iniciální** (počáteční), **iniciovat** (dát podnět k něčemu), **iniciativní** atd.

difficile = těžký; ve slovníku cizích slov najdeme dvě slova, která souvisejí s tímto příd. jménem: **difficilita** = lehčí porucha chování; **difficilní** = těžko proveditelný, těžký; lehký = **facile**; **desperar** = zoufat si, ztratit naději; z tohoto základu máme slova: **desperace** = zoufalství; **desperátní** = beznadějný a pod.

nihil = nic; toto slovo vzniklo z lat. **hilum** = maličkost, pakatel; **ne hilum** = **nihil** = ani maličkost; **nihilismus** = úplné popírání všech hodnot; **sol** = slunce; **solární** = sluneční; **solárium** = sluneční lázně a i.

repetition = opakování; **repetent** = žák opakující třídu; **repetitorium** = pomůcka na opakování látky; **repete** = (lidově) opakovaná dávka jídla a pod. Toto pořekadlo se nesprávně překládá: Opakování je matka moudrosti, správně má být studií. Vždyť ti, co opakují neustále své chyby, by byly největší mudrci. Ale každý, kdo studuje, nebo cokoli se učí, musí nabyté vědomosti často opakovat, aby si je zafixoval do paměti.

exception = výjimka; **excepcia** v právní terminologii znamená výjimka; **consilio** = porada, konzílium = porada lékařů o těžkém případě.

K příslovím a výrokům se ještě vrátíme. Jsou to stručné hluboké myšlenky vyjadřující životní zkušenost, životní pravdu, poučení. Vyplatí se zafixovat si je do paměti. Obohacují náš duševní život.

Genealogic arbore de A. Dumas

Un vespere in un salon discuteva Alexandre Dumas, patre, de qui le visage monstrava un carnation multo brun, con su amicos. Un individuo sin tacto interrogava le celebre scriptor:

"Maestro, es ver que vos ha nigre sanguine in le venas?"

"Certemente" – respondeva Dumas sin hesitar – "Mi patre era un mulatta."

"E vostre granpatre?"

"Naturalmente, mi granpatre era un negro." (Dumas comenciava jam perder patientia.) "Ah, ah! - E esque on pote saper qui era vostre pregranpatre?"

"Un Simi, senior, un simi!" - Explodeva Dumas, e adjungeva: "Nam mi Genealogico Arbore comencia ibi, ubi vostre fini."

Lexikální poznámky:

– **genealogický** souvisí s lat slovem **genus** = rod. **genealogie** je nauka zabývající se studiem dějin rodů; rodopis; **genitálie** – rodidla.

– **arbore** = strom, známý je výraz **arboretum**; t j. botanická zahrada dřevin.

– **patientia** (paciencia) = schopnost snášet bolest; trpělivost; pacient znamená trpící; s tímto slovním základem souvisí i podst. jm. **pašije**.

– **simia** = opice; pokud se chce zdůraznit, že jde o samce, mění se koncové **-a** na **-o**: **cavallo** (kůň), **cavalla** (klisna); asino – asina (osel – oslice; amico – amica (přítel - přítelkyně); avo - ava (děda – babička) atd.

– **certemente** – **naturalmente** = jistě – přirozeně; příslovce se z příd. jmen tvoří příponou – **mente**; tato přípona souvisí s lat. **mens/mentis** = mysl, certamente dosl. znamená "jistou myslí", naturalmente "přirozenou myslí", amicalmente – přátelsky, t. j. přátelskou myslí. Stejná koncovka **-mente** je v italštině i ve španělštině; ve francouzštině je zkrácena na **-ment**: amicalment.

Rodokmen (rodopisný strom) A. Dumase

Večer v jednom salóně diskutoval A. Dumas, otec, jehož tvář měla (ukazovala) velmi hnědou pleť, se svými přáteli. Nějaké individuum bez taktu se ptalo slavného spisovatele:

"Mistře, je pravda, že máte černou krev v žilách?"

"Jistě" – odpověděl Dumas bez váhání. – "Můj otec byl mulat."

"A váš děda?"

"Přirozeně, můj děda byl černoch." (Dumas začal již ztrácet trpělivost.) "Ach, ach! A zda lze vědět, kdo byl váš praděd?"

"Opičák, pane, opičák!" (simia = opice, simio = opičák) - vybuchl Dumas a dodal: "Neboť můj rodokmen začíná tam, kde váš končí."

Jak vzniklo ve slovenštině slovo kengura?

Ať čtenáře nemýlí, že v textech chybí v některých souvětích čárka. V interlingvě se čárka používá podobně jako v angličtině, t. j. mnohem méně než ve slovenštině. Neodděluje se jí např. vedlejší věta od hlavní, pokud je nevynechatelná, tj. pokud bez ní věta hlavní nemá smysl. Alespoň dva příklady: Nevím, co to znamená. Io non sape que isto significa. – Ptala se, proč nemůžeš přijet. Illa demandava proque tu non pote venir. – Další příklady máte v úryvku, který jsme převzali z článku "Le kanguru in periculo de extermination"(Kengura v nebezpečí vyhubení) zveřejněného v časopise CURRERO, který vychází čtvrtletně v Dánsku. Dozvíte se z něj, jako vzniklo pojmenování "kengura" (slovensky).

Quando le explorator anglese capitano James Cook plantava le bandiera anglese in Australia, ille incontrava homines e animales que le sembrava singularissime. Le plus singular de omnes esseva le kanguru? – Como se ha facite que illo era nominate kanguru?

In annales historic on dice que Cook in anglese demandava le nomine del animal a un Indigena, e iste respondeva: "Kanguru". – "Ben", diceva Cook, "alora nos cognosce su nomine". – Ma ille non sapeva que "kanguru" in le lingua del indigena significa: "Io non comprende".

Když anglický badatel kapitán James Cook vztyčil v Austrálii anglickou vlajku, potkal lidi a zvířata, která se mu zdála velmi ojedinělá. Nejzvláštnější ze všech byl **kengura** (klokan). – Jak se stalo, že ono (zvíře) bylo pojmenováno kengura?

V historických análech se říká, že se Cook v angličtině zeptal domorodce na jméno toho zvířete, a on odpověděl: "Kanguru". – "Dobře", řekl Cook, "tedy známe jeho jméno. – Ale on nevěděl, že" kanguru "v řeči domorodců znamená: "Nerozumím".

– **kanguru** jsme poslovenštili na kengura. Ještě před pár lety jsme i my používali toto slovo se zakončením na **-u**, jako např. kakadu, marabu, zebu a pod. Používáme i pojmenování klokan, které jsme převzali z češtiny. Je obdobou slova **skokan**.

– **quando** = kdy, když. Mnohým je známé z it. písně "Quando, quando ..."

– **explorator** = badatel; **explorace** – výzkum, průzkum, lék. vyšetřování.

– **plantar** – sázet, zasadit; v pren. slova smyslu vztyčit (např. vlajku). **Plantáž** souvisí se slovem **planta** = rostlina. – **Transplantovat** (např. srdce) dosl. znamená přesadit; **inplantovat** = vsadit, **explantovat** = vyjmout.

– **bandiera** – známe z it. písně "Bandiera rossa" = "Červený prapor".

– **singulár** - ojedinělý, zvláštní. V gram jedn. číslo, **singulár** (sg.); množné číslo plurál (pl.)

– **annales** - souvisí se slovem **annus** = rok. Ale pozor! Nepopliet si s anat. termínem **anální**, což značí "týkající se konečníku"; lat. **anus** (vyslov prodloužené á, neboť následuje pouze jedno -n-) znamená totiž zadní otvor, konečník. –**Pozn.** Přízvučná samohl. se před jednou souhl. vyslovuje prodlouženě: **casa** čti káza = dům, podnik; **cassa** čti **kasa** = pokladna; lingua – přízvučné, ale krátké -i-.

– **nomine** = jméno; lat. **nomen. nominis**; známé odvozeniny: **nominovat** = jmenovat, určit, **nominální** = jmenovitý; **nominativ** – 1. pád; **nomenklatura** = soupis jmen, odborné názvosloví **nominalismus** – filosofický směr středověku.

– **demandir** = ptát se; **responder** = odpovědět; **respondent** je ten, co odpovídá např. na anketu; **korespondovat** s někým doslova znamená "spolu si odpovídat; **korespondovat s něčím** znamená shodovat se, souhlasit s něčím.

– **animal** = zvíře, **animální** = živočišný, přenes. – smyslný.

– **indigena** = domorodec, ve slovníku cizích slov najdete, že indigenát je státní příslušnost; indigenní = domácí, původní v dané oblasti.

Tato forma jazykového vzdělávání není náročná na čas. Není třeba navštěvovat nějaký kurz. Texty si každý může číst kdy chce, kde chce a kolikrát sám uzná za nutné, aby si je zafixoval do paměti. Texty jsou krátké, zajímavé i poučné. Jejich překlad je téměř doslovný, ačkoli to odporuje v některých případech normě našeho jazyka. Není třeba se trápit s vyhledáváním slovíček.

I ti, co se skepticky dívají na možnost oficiálního zavedení neutrálního jazyka do praktického života, plně uznávají, že studium interlingvy a čtení textů psaných v tomto jazyce má svou praktickou, kulturní a poučnou hodnotu. Zde se není třeba učit nějaké zkomoleniny mezinárodních slov, ani žádné "duchaplné" výmysly a konstrukce vynálezce umělého jazyka. Všechny komponenty interlingvy jsou převzaty ze společné pokladny moderních jazyků, resp. z latinských a řeckých prvků, které jsou a budou živé, pokud budou existovat národy, jejichž jazykovou kulturu v průběhu staletí ovlivňovaly klasické jazyky. A do této sféry vlivu nepatří jen jazyky románské, ale také – jak jsme si již řekli – jazyky slovanské a germánské.

Epistola a un amica

Car Manuela,

gratias cordial pro tu amabile litera, Benque Illo es scribe in espaniol, io lo ha ben comprendite – naturalmente – con appoio del vocabulario.

Io es felice que vos omnes ha retornate sin complicationes a Mexico. Tu scribe que tu amarea corresponder con me. Isto es anque mi desiro. Sed in qual lingua? In espaniol? Tu sape que io domina tu lingua maternal solo un poco, passivemente. – In anglese? Mi cognoscentias in iste lingua es miserabile. Io poterea corresponder o in germano o in francese, dunque in le linguas que tu, regrettabilmente, non comprende. Allora como? – Io propone: Tu scribera in espaniol, e io assi como hodie. Nam le lingua, in le qual io scribe iste littera, es comprensibile a prime vista, proque Illo es componite del parolas le plus cognite in le mundo, sin un parola inventate o solmente deformate.

List přítelkyni

Drahá Manuelo,

srdečně děkuji (srdečné díky) za Tvůj milý dopis. Ačkoli je napsán španělsky, dobře jsem mu porozuměla – přirozeně s pomocí slovníku.

Jsem šťastná, že jste se všichni vrátili bez komplikací do Mexika. Píšeš, že by jsi se mnou ráda korespondovala. To je také mé přání. Ale v jakém jazyce? Ve španělštině? Ty víš, že ovládám Tvůj mateřský jazyk pouze trochu, pasivně. Anglicky? Mé znalosti tohoto jazyka jsou mizerné. Mohla bych korespondovat buď v němčině, nebo ve francouzštině, tedy v jazycích, kterým Ty, bohužel, nerozumíš. Tak tedy jak? – Navrhuj: Ty budeš psát španělsky a já tak, jako dnes. Neboť jazyk, ve kterém píše tento dopis, je srozumitelný na první pohled, protože je sestaven ze slov na světě nejznámějších, bez jediného slova vymyšleného či jen zkomoleného.

– Interlingua (sic on ha nominate iste lingua) es elaborate scientificamente per linguistas de varie nationes. Illo reimplacia le difficile latino e, como tu vide, es un utile instrumento de communication international. – Dunque, io spera, tu es de accordo con mi proposition. Nonne?

Io invia te mi foto e con interesse expecta le tue. In plus io adjunge anque sex cartas illustrate de nostre Alte Tatra, ubi nos faceva nostre amicitia.

Satis pro hodie. Io non ama scriber troppo longe epistolas.

In fin io desira te multe successos in tu studios pedagogic. – Transmite, per favor, a nostre cameradas Pablo e Juana mi salutes le plus cordial.

Expectante tu responsa io saluta te amicalmente

Eva

– Interlingva (tak byl tento jazyk nazvaný) je vědecky vypracovaná lingvisty různých národů. Nahrazuje těžkou latinu, a jak vidíš, je užitečným nástrojem pro mezinárodní dorozumívání. Tedy doufám, že souhlasíš s mým návrhem. Ne?

Posílám Ti svoji fotografii a se zájmem očekávám Tvoji. Kromě toho připojuji take šest pohlednic z našich Vysokých Tater, kde jsme se zpřátelili.

Pro dnešek dost. Nerad píši dlouhé dopisy.

Nakonec Ti přeji mnoho úspěchů v Tvých pedagogických studiích. – Předej, prosím, našim přátelům Pavlovi a Janě moje nejsrdečnější pozdravy.

Očekávajíc Tvou odpověď Tě přátelsky zdravím.

Eva

Pozn.: V interlingvě nepíšeme zájmena Ty, Tvůj, Vy, Váš a pod. s velkými písmeny. **Oslovení:** Estimate senior! (Vážený pane!) – Estimate senioreta! (V. paní!) – Car senioreta! (Drahá slečno!) – Car amico! (Drahý příteli!) – Car amica! (D. -ka!)

Různé věty:

V adresáři jsem našel Vaši adresu s přáním vyměňovat si známky, fotografie sportovců, umělců, zpěváků, herců atd.

Omluvte mě, prosím, za mou opožděnou odpověď na Váš milý dopis.

Byl bych šťastný, vážená paní, kdybyste mi urychleně odpověděla na můj dopis. S netrpělivostí budu očekávat Vaši odpověď.

Šťastné a veselé vánoční svátky!

Se srdečnými pozdravy a nejlepšími přáními do nového roku zůstávám vždy Váš...

P.F. (ve fr. Pour félicité!)

In le adressario io ha trovate vostre adresse con le desiro de excambiar timbros, fotografias de sportsmanes, artistas, cantatores, actores etc.

Vole ben exeusar me pro le retardo de mi responsa a vostre amabile littera.

Io serea felice, estimate senioreta, si vos me respondeva promptemente a mi littera. Con impatientia io va expectar vostre responsa.

Felice e gaudiose festas Natal.

Con mi cordial salutes e le optime desiros pro le nove anno io remane semper le vostre...

Pro felicitate! (lat. a interlingvicky).

Pěkné a veselé Velikonoce!

Při příležitosti Vašich narozenin přijměte mé srdečné blahopřání.

... K Tvé svatbě ...

... k narození Vašeho prvního dítěte...

Belle e gaudiose Pascha! (čti paska.)

In occasion de vostre anniversario accepta mi gratulationes cordial.

... A tu nuptia ...

... al nascentia de vostre prime infante ...

Toto je pouze nepatrná ukázka z korespondence. Napsat několik běžných frází týkajících se např. filatelie, na to není třeba mít hlubší znalosti jazyka. Dokonce i specialisté (zejména v medicíně) se mohou snadno dorozumět pomocí svých mezinárodně používaných termínů, pokud k nim přidají racionálně sestavenou gramatiku bez zbytečné komplikací.

Častým a pozorným čtením zajímavých textů psaných v interlingvě poznáváme strukturu internacionalismů a získáváme současně i schopnost vyjadřovat své myšlenky mezinárodně známými jazykovými prostředky.

Un enigma

Hádanka

Kdo se učí cizí jazyky, ví, že doslovný překlad, po kterém je rodný jazyk částečně zkomolený, pomáhá hlouběji si uvědomit strukturu cizího jazyka na podkladu jazyka mateřského. Čtenář může identifikovat jednotlivá slova textu bez slovníku. – Hádanku, kterou zde uvádíme, pravděpodobně již znáte.

Tres seniores e cinque cappellos

Tres seniores entra in un antecamera completamente obscur. Benque illes sape que ibi se trova cinque cappellos: tres nigre e duo gris, illes a causa del obscuritate non pote vider e saper le quales illes pone sur lor capites.

Quando le seniores jam ha sortite al strata illuminate, le prime – senior A – propone: "Amicos, nunc cata uno ex nos vide ben le cappellos de duo alteres, dunque vamos divinar qual es le color del cappello sur su proprie capite," – Senior B responde: "Io non sape. io non pote divinar". Senior C dice: "Etiam io non pote saper". – Alora senior A constata: "Ergo es toto certe que mi cappello es ..."

Estimate lector, pote vos dicer qual es le color de iste cappella? Es illo nigre o gris? – Illo es nigre, nonne?

Tři pánové a pět klobouků

Tři pánové vstoupí do předpokoje zcela tmavého. Ačkoli (oni) vědí, že je tam (že se tam nachází) pět klobouků: tři černé a dva šedé, (oni) pro tmu (z příčiny tmy) nemohou vidět a vědět, které kladou na své hlavy.

Když pánové už vyšli na osvětlenou ulici, první – pan A – navrhne: "Přátelé, nyní každý jeden z nás vidí dobře klobouky dvou druhých, tedy hádejme, jaká je barva klobouku na jeho vlastní hlavě." Pán B odpoví: "Já nevím, já nemůžu hádat." Pan C řekne: "I já (ani já) nemůžu vědět." – A tak pan A konstatuje: "Tedy je zcela jisté, že můj ..."

Vážený čtenáři, můžeš říct, jaká je barva toho klobouku? Je (ona) černá, nebo šedá? Je černá, že?

Si le cappelos sur le capites de seniores A e C esserea gris, senior B saperea immediatamente que le sue es nigre, ma ille ha respondite: "Io non sape". Alora solmente un ex illes pote portar un cappello gris: o senior A o senior C. – Si il esseva senior A qui portava le gris, alora senior C non hesitarea de constatar que le sue es nigre, sed ille ha dicite: "Etiam io non sape": – Assi il es obvie que senior A non ha un cappello gris, ergo ille debe haber un nigre.

Jerzy Malachowski, Polonia

Lexikální poznámky

– **Senior** = pán, pův. starší; **junior** = mladší. Od slova senior vzniklo špan. **señor** (pán), **señora** (paní), **señorita** (slečna); franc. **monsieur** (dosl. můj pán); it. **signore**; angl. **sir**.

– **Complete** = úplný; příponou – **mente** se tvoří příslovce od příd. jmen, např. **exacte** (přesný), **exactemente** (přesně), **simple** (jednoduchý), **simplemente** (jednoduše).

– **Obscura** = tmavý; **obskurní** = temný, pokoutní; **camera obscura** = tmavá komora.

– **Ibi** = tam; **alibi** = jinde, na jiném místě; právn. důkaz o neúčasti na spáchání činu.

– **Vamos divinar** = hádajme; **divinace** = hádání, předvídání, věštění.

– **poner sur le capite** = klást, dávat na hlavu. Od slova **capite** (lat. caput, capitis) máme slova **kapitola**, **kapitula**, **kapitál** (pův. "hlavní, základní jistina"), **kapitální**, **kapitán** aj. – Od slovesa **poner** máme mnoho odvozenin: **komponovat** (skládat), **deponovat** (dávat do úschovy), **disponovat** (volně nakládat), **exponovat** (dávat na význačné místo), **exponent**; **oponovat** (klást odpor, projevovat nesouhlas) **oponent**, **oponentura**; **transponovat** (přenášet) etc.

Všechny tyto odvozeniny jsou utvořeny od základového slova **PON-**; to je prezentní (přítomný) **kmen**. Druhý kmen tohoto slovesa (odborně se nazývá **supinový kmen**, **supinum**) má tvar **POSIT-**. Slovenština a jiné kulturní jazyky běžně používají oba kmeny; např. **positive** (kladný, pozitivní), **position** (poloha, postavení, pozice), **exposition** (výklad), **expositura** (pobočka), **depositario** (depozitář, uschovatel). Uvedeme několik dalších sloves s jejich odlišnými kmeny:

AGer = jednat, dělat; **agitar** (podněcovat, agitovat), **agitátor**, **agente**, **agentia**, **reagentia**, **agenda** etc. – Supinový kmen od tohoto slovesa je **ACT-**: **action**, **active**, **actual**, **reaction** etc.

DIRIGer (dirigovat), **dirigente** (dirigent); supinum: **DIRECT-**: **director**, **directorio** (ředitelství), **directive** (direktivní), **directiva** (směrnice, pokyn), **direction** (směr).

REDIGer (redigovat); supinový kmen je **REDACT-**: **redactor**, **redaction**.

DISCUTer (diskutovat); supinum: **DISCUSS-**: **discussion** (dvě -ss-. Tedy diskuse, ne diskuze!)

FUNDER (lít, vlévat), **refunder** (refundovat, t.j. vlít zpět, nahradit); supinový kmen: **FUS-** (jedno -s-, proto je v slov. -z-!); **fusion** (fúze, splynutí), **confusion** (zmatek, konfúze), **transfusion** (přelévání např. krve z organismu do organismu).

SENTir = cítit; **sentimento** (cit), **sentimental**, **sentimentalismo**, **consentimento** (souhlas); supinum: **SENS-**: **senso** (smysl), **nonsense** (nesmysl, nonsens), **sensitive** (citlivý, vnímavý), **sensibile** (vnímatelný smysly).

Kdyby klobouky na hlavách pánů A a C byly šedé, pan B by věděl bezprostředně, že ten jeho je černý, ale on řekl: "Já nevím". Tedy pouze jeden z nich může mít (nést) šedý klobouk: buď pan A nebo C. Kdyby to byl pan A, který by měl šedý, pak pan C neváhal by konstatovat, že ten jeho je černý, ale on řekl: "I (ani) já nevím". – Tak je zřejmé, že pan A nemá klobouk šedý, tedy musí mít černý.

Časopis CURRERO č. 56/1979

VIDer (vidět); **videoton, evidente** (zřejmý, evidentní), **evidentia** (vedení záznamů); z tohoto pods. jména máme příd. jméno **evidenční**, ne evidentní. Supinový kmen: **VIS-**: **vision** (vize, vidina, mam), **visionario** (vizionář, blouznivec), **provisori** (provizorní). **revisor, revision, television, improvisation** etc.

Articulo de un magazine

Diligentia Recompensate. – Un studente svede habeva le habitude de studiar usque le fundo libros scientific. Un die, quando ille legeva in bibliotheca un grosse volumine, le juvene percipeva que duo paginas era collate insimul. Con cura ille discollava los e trovava un folio, de qual le contento habeva nulle relation con le scientia. Il tractava se de un testamento, que le autor del libro habeva inserite in su obra in le intention de recompensar le lector qui haberea interessate se a su labores.

Le studiante sequeva le instrucciones contenite in le documento e habeva nulle pena obtener del notario possedente le testamento original le ric hereditage que era donate le.

Článek z jednoho časopisu

Píle odměněna. – Jeden švédský student měl zvyk studovat důkladně (až do základu) vědecké knihy. Jednoho dne, když četl v knihovně velký svazek, mladík spatřil, že byly dvě strany slepené dohromady. Pečlivě (s péčí) je rozlepil a našel dopis, jehož obsah neměl žádnou souvislost s vědou. Šlo (jednalo se) o testament, který autor knihy vložil do svého díla s úmyslem odměnit čtenáře, který by měl zájem o jeho práce.

Student sledoval instrukce obsažené v dokladu a neměl žádnou námahu (bez námahy) dostat od notáře, který měl (vlastního) originál testamentu, bohaté dědictví, které mu bylo darováno.

Lexikální poznámky

– **recompensar** = nahradit, odškodnit, odměnit; **kompensovat** = vzájemně vyrovnávat.

– **student** je slovo každému srozumitelné. Ale méně známý je – zejména studentům – původní význam tohoto slova: usilující, snažící se (nabýt vědomosti). V moderních jazycích se vyskytuje i ve tvaru studiante.

– **juvene** = mladý; **juvenilní** – mladistvý, **juniores** = dorostenci, junioři, juvenus mládí. Se základem těchto slov souvisí naše slovo Junák; v ruštině junost', junosa, junyj atd.

– **perciper** = spatřit, všimnout si, percipovat.

– **testamento** = závěť, poslední vůle, testament; lat. **testis** = svědek, **testatus** = dosvědčený, prokázaný. S tímto latinským příd. jménem souvisí výraz "**novinářská kachna**". Napadlo vás někdy položit si otázku, proč právě **kachna**, proč ne jiné zvíře, např. vrána, koza, nebo řekněme kočka? – Vysvětlení: Mezi novináři se kdysi označovaly nezaručené zprávy značkou NT = **non testatum**, t. j. neověřené. Při vyslovování zní zkratka NT jako "en-te". V němčině slovo Ente značí kachna. Pozdější generace, které si neuvědomovali, že jde o značku NT, překládali slovo ente do svých jazyků: kachna, ve fr. a angl. canard, rusky (gazetnaja) utka, polsky (dziennikarska) kaczką atd.

– **inserer** = vložit, zasunout, vsunout (např. zprávu do novin, – inzerovat), obra = dílo; obra litterari = lit. dílo, špan. obrero = dělník, pracující; obrar = pracovat, dělat.

S tím souvisí slova operovat, operátor, operatér, opera, opereta apod.

– **contenite** = od lat. slova continere = držet pohromadě, obsahovat. ' spojovat- odtud je slovo kontinent = souvislá pevnina.

– **hereditage** (hereditáž) = dědictví; ve slovnících cizích slov najdete slovo dědičnost ve významu dědičnost

De nove un anecdota

Senior Durand es partite in vacantias a Capri sin su marita. Lor vicina, qui reveni de ibi, precipita se a seniora Durand e dice la:

"Nos ha incontrate vostre marito. Ille non sembla enoiar (enojár) se. Ille promenava se cata die al bracio de un multo belle blonda."

"E allora?" – responde seniora Durand. "A su etate vos non volerea tamen que ille promena se con un pala e situla!"

Znovu anekdota

Pan Durand odcestoval na prázdniny na Capri bez své manželky. Jejich sousedka, která se odtud vrátila, se žene k paní Durandové a říká jí:

"Potkali jsme vašeho manžela. Nezdá se, že se nudí (nezdá se nudit se). Procházel se každý den pod paží s jednou velmi pěknou blondýnou."

"No a?" – Odpoví paní Durandová. "V jeho věku byste přece nechtěli, aby se procházel s lopatkou a kbelíkem!"

Původ slova anekdota.

Řecký historik Prokopios popsal bojové akce císaře Justiniána s Peršany, Vandaly a Góty (6. stol. po Kr.). Ale kromě toho napsal také vtipné historky z intimního života císaře a jeho manželky Teodory. Tyto spisy, pravda, nemohly být vydány, neboť by to znamenalo pro jejich autora smrt. Proto se šířily pouze ústním podáním. Vydali je až po smrti obou manželů pod názvem ANECDOTA. V řečtině znamená **anekdoton nevydaný** (např. nevydaný spis; vydaný = **ekdoton**).

Tak vzniklo slovo anekdota, čímž se míní krátký vtipný příběh nebo povídka s neočekávaným žertovným zakončením, pointou, čti poentou. Na správnou výslovnost tohoto slova upozorňuji proto, neboť v rozhlase a televizi nejednou slyšíme – z neznalosti – výslovnost pointa. Jde tu totiž o francouzské slovo, které jsme dosud nepřizpůsobili našemu pravopisu. Pointa znamená hrot, přeneseně: kousavá poznámka.

Moderní latina

Málokdo ví, že se sv. mše původně sloužila různým způsobem, podle místních zvyklostí. Její liturgie se sjednotila až na Tridentském koncilu (1545–1563) za papeže Pavla III. Tato tridentská sv. mše se sloužila v latinském jazyce. Mělo to velké výhody. Mohli jsme jít do kterékoli cizí země, všude jsme se na bohoslužbách cítili jako doma. Všude jsme slyšeli kněze stejně zpívat "Dominus vobiscum" a varhaníka odpovědět "Et cum spiritu tuo". "Gloria in excelsis Deo" – atd.

Latinský jazyk je libozvučný, velebný, vznešený, majestátní. Slyšet zpívat Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum... ", to je krásný zážitek i pro nevěřící.

K zásadní změně však došlo na II. vatikánském koncilu (1962–1965) za papeže Jana XXIII. a Pavla VI. Liturgie sv. mše se zreformovala, a to zejména ze tří důvodů:

1. aby se zjednodušila a zkrátila,
2. aby se zvýšila aktivní účast věřících při bohoslužbách,
3. aby věřící rozuměl modlitbám, zavedla se místo latiny řeč národní.

Vše má své kladné i záporné stránky. Nevýhoda této reformy je v tom, že když jsme v cizině – a dnes je to běžná věc – nemůžeme se bohoslužeb tak aktivně účastnit, jako předtím. Každý soudný člověk si umí představit, jak velké výhody by přineslo zavedení společného jazyka vedle jazyka mateřského.

Porovnejme znění naší nejnámější modliby v latině a interlingvě:

Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra.

Patre nostre, qui es in celo, sia sanctificate tu nomine, que tu regno veni, facite sia tu voluntate sicut in celo et in terra.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Amen.

Nostre pan quotidian da a nos hodie e dimitte a nos nostre debitas sicut e nos dimitte a nostre debitores e non nos induce in tentation sed libera nos del mal. Amen.

Vidíme, že jsou slovní základy v obou jazycích téměř totožné. Rozdíl je však v gramatice. Zatímco má klasická latina komplikovaný gramatický systém, v lidové latině se zjednodušil.

Uvedeme první část PROFESSIO FIDEI – PROFESSION DE FIDE, abychom mohli jasněji vysvětlit gramatické změny:

Io crede in un sol Deo, le Patre omnipotente, creator del celo e del terra, de toto visibile et invisibile. Io crede in un sol Senior Jesus Christo, filio unic de Deo, nascite del Patre ante omne seculos. Deo de Deo, lumine de lumine, Deo ver de Deo ver, ingenerate non create, del mesme substantia que le Patre, per qui omne era facite.

Vidíme, že subst. **I. deklinace** mají stejnou podobu jako v latině: terra, gloria, substantia – etc.

Subst. **II. dekl.** (-us, -um) mají v románských jazycích jednotnou koncovku -o: numerus = numero, vinum = vino, saeculum = seculo, oculus = oculo, populus = populi – etc. Sem patří i několik substantiv zakončených na -r: magister = magistra, puer = puero, liber = libro, ager = agro. – Jesus Christus = Jesus Christo (známý román Hrabě Monte Christo).

Subst. **III. dekl.** mají též tvar ablativu: pater = patre, mater = matre, omnipotens = omnipotente, lumen = lumine, nomen = nomine. Subst. na -io mají v italštině koncovku -ne (nazione, religione), zakončená na -or mají konc. -ore (dottore, trattore), ale v jiných rom jazycích – i ve slovenštině – jsou bez koncového e: doctor, motor, toreador, -etc. rovněž nation, profession, religion, tempus = tempore, sanguis = sanguine, virgo = virgine -etc.

Subst **IV. dekl.** mají zakončení jako v II. dekl.: casus = caso, cursus = curso, manus = mano.

Subst. **V. dekl.** mají také tvar ablativu: res = re. dies = die, species = specie, fides = fide

Plurál: všechny subst. bez rozdílu se v pl. končí na -s: terras, feminas, dominos, patres, tempores, dies, res, manos – etc.

Skloňování: pomocí předložek: gen. de (s členem del) patre, dat. a (s členem al) amico; per, con, trans atd, + nezměněné subst. To si však vyžaduje používání členu; francouzština má **le, la, les**; italština: **il, la, i, le**; němčina má ty známé komplikace s **der, die, das**.

Nejlehčí je to v angličtině, kde je jen jeden člen **the**. Rovněž má i interlingva jen jeden člen pro všechny substantiva, a to v jednotném i množném čísle: le patre, le matre, le infantes. To je velká výhoda.

Asociace jazykovědců vyřešila i slovesný systém racionálně. Žádné vymyšlené koncovky. Všechny tvary mají svou obdobu v živých jazycích.

Infinitiv: základ + -r: canta-r, credit-r, veni-r.

Přít. čas: základ bez osobních koncovek; osoby se určují zájmeny, resp. podmětem: io, tu, ille... canta, nos crede, le amicos veni.

Min. čas: základ + -va: vos canta-va, ille crede-va, io veni-va.

Bud. čas: základ + -ra (vždy přízvučné!): io canta-ra, crede-ra, veni-ra. V textech se přízvuk neoznačuje.

Podm. způsob: základ + rea: tu canta-rea, nos crede-rea, venirea.

Rozk. způsob: základ bez osobního záměna: canta = zpívej, zpívejte, crede = věř i věřte; veni = přijď i přijďte (může se použít i tvar veni-te). Slovesné tvary v známých myšlenkách: "Ora et labora" – "Divide et impera" – "Veni Sancte Spirito" v interlingvě jsou, jak vidíme, totožné s latinou.

Interlingva ve službách medicíny

V lékařských zahraničních periodikách se lze setkat se sumarizacemi (resumé), psanými v interlingvě. Jsou totiž srozumitelné každému lékaři na světě, neboť v tomto jazyce není ani jeden výraz zdeformovaný vymyšlenými koncovkami a předponami, jak je to v umělých schematických jazycích, ani jedno slovo není vymyšlené. Gramatika, jak jste se mohli na předchozích stránkách přesvědčit, je bez zbytečných výjimek a nepravidelností. Je vypracována podle moderních lingvistických poznatků.

Ad illustrandum uvádíme noticku z amerického časopisu **Science News** o výzkumech rakoviny:

Recercas de cancre. – Es reportate ab le hospitales del Universitate Tokio que formas primari de cancre era arrestate (byly zastaveny) in 26 (vinti sex) ex 27 (vinti septe) casos per un methodo consistente in le implantation subcutanee de sectiones de un pretractate specimen excidite ex le cancre del mesme (téhož – fr. del même) patiente. Le pre-tractamento del tissu cancerose consiste in su incubation in un solution de dicarbonato de natrium effectuate le inactivation del cellulas maligne. Le absorption del re-implantate cellulas latentement maligne per le corpore preveni – in un maniera que es non ancora comprendite – le extension metastatic del malignitate.

Jazyková bariéra je nesporně velkou brzdou v rozvoji vědy, techniky a kultury vůbec. Dnes už vědec pracující například v oboru rakoviny nevystačí se znalostí světových jazyků, neboť japonští vědci zveřejňují své objevné práce v japonštině, arabští v arabštině, indiští v hindštině atd. Zavedení úzu, že se každá vědecká práce, přesahující svým významem národní hranice, současně přeloží do mezinárodního jazyka, je, doufejme, otázkou nedaleké budoucnosti. To však vyžaduje průkopnickou práci zejména ze strany příslušníků menších národů, jejichž jazyky nepatří k jazykům privilegovaným. Naši vědci, technici, ekonomové a státníci jsou nuceni věnovat mnoho času a energie na studium světových jazyků na úkor zvyšování a zdokonalování své odbornosti.

Je to spravedlivé? Nicméně sám se tento problém nevyřeší.

Hrátky se slovy

Jaký je rozdíl mezi amatérsky vymyšlenými umělými jazyky a jazykem vypracovaným odborníky v jazykovědě?

Amatérsky lze vymyslet množství rozmanitých umělých jazyků, ale vědeckou metodou pouze jeden – s případnými nepodstatnými odchylkami. Abychom viděli rozdíl v postupu filologů a neoborníků, vezměme si jako příklad jedno z nejstarších slov – matka. V celém kulturním světě jsou známé odvozeniny od latinského slova *mater*: *matrika*, *matróna*, *matriarchát*, *imatrikulace* atd. Odborníci v lingvistice se vždy shodnou na tom, že pro pojem matka je pro mezinárodní jazyk nevhodnější slovo *mater*, v moderní podobě *matre*; *it. madre*, *angl. mother*, *nem. Mutter*, *rusky mať* (druhý pád *materi*), *slovensky mať/mater*; a tak bychom mohli uvést jiné jazyky. Takové internacionalismy jsou kulturním dědictvím naší evropské civilizace. Nicméně vynálezci umělých jazyků neoborníci tuto realitu nerespektují. Naivně si myslí, že je mohou nahradit svými vymyšleninami a že je přijme celý kulturní svět.

Kdyby byl koncem minulého století zvítězil "univerzální jazyk" zvaný *volapük* z r. 1880 (předchůdce *esperanta*), děti by se dnes ve školách učily, že matka se jmenuje "jifat", neboť **fat** je otec a **ji** ona, tedy cosi jako "onaotec". Ale pokud by se do škol dostalo *esperanto* z r. 1887, žáci by se zase učili, že se matka má nazývat "patrino", neboť otec je **patro** a příponou -ino se tvoří názvy ženských osob z mužských. Tuto příponu autor *esperanta* mechanicky přidával ke sloům románského původu: *viro* (muž), žena je tedy *virino*, víme však, že mezinárodní výraz pro pojem žena je *femina* (ženský rod = *femininum*; výraz pro samičku je *fena*, *fenka*, což pochází ze stejného základu). Ale aby se autor zavděčil i Němcům, tuto příponu přidával i k německým sloům: *der Knabe* je chlapec, tedy *knabo* – a dívka je *knabino*; ze slova *die Frau* utvořil slovo *fraulo* = mládenec a *fraulino* = slečna. Může se nám to zdát duchaplné, ale dívali bychom se na věc jinak, kdyby se byl vynálezce *esperanta* chtěl "zavděčit" i nám a byl by pro tato přechýlená slova zvolil naše základy. Pak by byla matka "otecino", žena "mužino", děvče "chlapecino" a pod.

Jazykovědci zavrhlí takové hrátky se slovy. Kulturní lidé se dívají na podobné schematické jazyky jako na "geniální" karikatury jazyků přirozených, národních.

Note e minus note anecdotas

1. Bicycle e Vacca.– Un agente con bicyclos effortia persuader un paisano comprar un bicyclo.

"Si io haveva moneta – dice le paisano – io comprarea un vacca."

"Ma vos debe recognoscer que cavalcar sur un vacca serea un folia."

"Non plus grande folia como si vos mulgerea vostre bicyclo."

2- Esque vostre filio balbutia sempre? – Non, non, solamente quando ille parla.

Známé a méně známé anekdoty

Kolo a kráva. – Obchodní zástupce s jízdními koly snaží se přemluvit vesničana koupit si kolo.

"Kdybych měl peníze – říká vesničan – koupil bych si krávu."

"Ale musíte uznat, že jezdit na krávě by bylo bláznovství."

"Ne větší bláznovství, než kdybyste dojel své kolo."

(*esque* = *zda*). Zadrhává se váš syn stále? – Ne, ne, jen když mluví.

3. Un nove ricco american compra un Cadillac ultimo modello, con radio, telefono, television etc. Un septima plus tarde ille reveni.

- lo vole, ille dice, abandonar iste machina.
- Habe vos defectos in le motor?
- Non, illo functiona multo ben.
- Allora, que dunque es mal?
- Le cinerieros som plen.

4. Un viduo, patre de tres infantes, sposa un vidua, qui ha quatro infantes. Postea illes ha insumul duo altere infantes. Isto face multe ruito in le domo. Un die, quando le ruito es troppo intense, le chef de familia demanda: Que dunque eveni?

- Nihil de particular, responde marita.
- Le tues e le mies batte le nostres.

5. Papa, io ha occidite cinque muscat, tres femines e duo masculines.

- Como tu sape que illes era tres femines e duo masculines?
- Quia tres muscat sedeva sur le speculo e duo sur le bottilia de brandy.

6. Le chef de un parve regno de Arabia reuniva un die duo centos sposas e concubinas, e declarava a illas frigidemente: Io quita vos. Io es inamorate de un altere harem.

7. Un jornal american habeva annunciate in 1875 (mille octo centos septanta-cinque) le morte de Victor Hugo. Ma ille non era morite. In le sequente dies nulle rectification. Ma dece annos plus tarde-in 1885 (octanta-cinque), quando Hugo realmente moriva, le jornal american comenciava su articulo necrologic: "Nos era le prime a annunciar le morte del grande scriptor francese, qui...".

Nový americký boháč koupí Cadillac, poslední model s rádiem, televizorem, telefonem atd. O týden později se vrátí.

- Chci, říká, vrátit tento stroj.
- Máte defekty v motoru?
- Ne, funguje velmi dobře.
- Tak tedy, co je špatné?
- Popelníky jsou plné.

Vdovec, otec tří dětí, se ožení s vdovou, která má čtyři děti. Pozdější mají spolu dvě další (jiné) děti. To způsobuje mnoho povyku v domě. Jednoho dne, když je křik příliš intenzivní, šéf rodiny se ptá: Co se to děje?

- Nic zvláštního, odpovídá manželka.
- Ty tvé a mé mlátí naše.

– Tati, zabil jsem pět much, tři samičky a dva samečky.

- Jak víš, že to byli tři samičky a dva samečci?
- Protože tři mouchy seděly na zrcadle a dvě na flašce brandy.

Šéf malého arabského království svolal jednoho dne dvě stě manželek a konkubín a ohlásil jim chladně: Opouštím vás. Jsem zamilovaný do jiného harému.

Jeden americký časopis oznámil r. 1875 smrt Viktora Huga. Ale on nebyl mrtvý. V následujících dnech žádná oprava. Ale o deset let později, r. 1885, když Hugo skutečně umřel, ten americký časopis začal svůj posmrtný článek: "My jsme byli první, co jsme oznámili smrt velkého francouzského spisovatele, který...".

8. Le medico: Le nervositate e hysteria de vostre marita significa nihil. Malgrado isto illa pote attinger un etate de cento annos. – Sed io?

9. Le instructor in le schola explica le conjugation del verbos. Postea ille interroga Antonio: Quando io dice: io lava me, tu lava te, ille lava se etc. qual tempore il es? – Le parve discipulo reflecte un momento e finalmente responde: Dominica!

10. Doctor, mi dextre gamba dole me terribilmente.

– Mi car amico, contra isto on pote facer nihil. Id es le consequentia del etate!

– Vos erra, doctor! Mi gamba sinistre es tal vetule como le dextre, ma illo totevia non dole.

11. Apud le advocato:

– Io vole divorciar.

– Per que?

– Quia io es sposate.

12. Abraham Lincoln esseva un multo mal scholar in le communal schola. Un die le institutor, indignate vider, quanto su dextre mano era linite per tinta, preparava se a ferir le per su bastonetto, ma in le ultime momento ille cambiava su intention:

"Io non punira te, ille diceva, si tu trova in le tote classe al minus un mano plus immunde que iste hic".

"Ecce" (ekce) – respondeva le futur presidente del USA, avantiante su altere mano.

Lékař: Nervozita a hysterie vaší manželky nic neznamená. Navzdory tomu (ona) může dosáhnout sto roků. – A já?

Učitel ve škole vykládá časování sloves. Pak se ptá Antonína: Když říkám umývám se, myješ se, myje se atd. Jaký je to čas? – Malý žák uvažuje chvíli a nakonec odpoví: Neděle!

Doktore, moje pravá noha mě bolí strašně.

– Můj drahý příteli, proti tomu se nedá nic dělat. To je důsledek věku!

– Mýlíte se, doktore! Moje levá noha je tak stará, jako pravá, ale ta vůbec nebolí.

U advokáta:

– Chci se rozvést.

– Proč?

– Protože jsem ženatý.

Abraham Lincoln byl velmi špatným žákem v obecní škole. Jednoho dne učitel, pobouřen, vidouce (vidět), jak má pravou ruku zamazanou inkoustem, chystal se zbít ho svou hůlkou, ale v posledním momentě změnil svůj úmysl:

"Nepotrestám tě", řekl, "pokud najdeš v celé třídě alespoň jednu ruku špinavější než je tato (zde)."

"Aha" – odpověděl příští prezident USA, vztyčující svou druhou ruku.

Otázka neutrality jazyka

Víme, že kdyby na našem evropském kontinentu získala hegemonii angličtina nebo kterýkoli jiný světový jazyk, všechny ostatní jazyky by byly degradovány na druhořadé. To si nikdo nepřeje. Nejspravedlivější by bylo oficiálně dosadit do funkce společného jazyka **neutrální jazyk**, t. j. jazyk, kterým nemluví žádný národ. Neměl by zvýhodňovat příslušníky žádného národa. Měl by být tak sestaven, aby se ho musel učit od samého základu příslušník každého národa stejně. Proti tomuto spravedlivému postulátu nemůže nikdo nic namítat. Je však splnitelný? Podívejme se na věc blíže.

Nesplnitelný je tento požadavek např. v **otázce písma**. Kdyby se pro mezinárodní jazyk zvolila latinka, byly by v nevýhodě národy, které používají jiný druh písma. Vždyť latinkou píše jen kolem 35% lidstva. – Vymyslet novou abecedu? Avšak i v tomto případě by bylo třeba rozhodnout, jakým směrem by se psalo. Zleva doprava? Nebo opačně? Shora dolů? – V každém případě by byly zvýhodněné některé národy, jiné by byly v nevýhodě.

A co slovní zásoba? Kdyby se měla použít striktní zásada neutrality, muselo by se vymyslet nové pojmenování pro každý existující pojem. Ani jedno slovo by se nesmělo podobat kterékoliv lexikální jednotce z existujících jazyků. Vidíme, že sen o takovém spravedlivém řešení mezinárodního jazyka je nesplnitelný.

A přece se někteří vynálezci pokusili splnit zásadu neutrality alespoň v oblasti slovní zásoby. Takových pokusů bylo několik. Uvedu alespoň jeden.

Američan **Edward P. Foster** vymyslel systém, který uveřejnil v r. 1908 pod názvem **RO**. Přišel na nápad kombinovat písmena abecedy dle metody desetinného dělení. Např. chemický prvek zinek přejmenoval na **baudfa**, kadmium na **baudka**, nikl na **baulfa**. Číslovky: 1 = zab, 2 = zac, 3 = zad, 4 = zaf, 0 = zax., 10 je = zabax, 11 = zabab, 20 = zacax, 30 = zadax, 100 = zaw, 101 = zawzab, 300 = zadzaw. Má to svou logiku!

Nakonec ještě alespoň jedna věta z Fosterovy propagační brožury: Uf ec el ir abz in at selab ebi RO at ixracamo ate bubar, rufec id abz. = Pokud sdílíte s námi nadějí udělat RO celosvětovým mezinárodním jazykem, napište nám.

Komu by se líbil takový nebo podobný, ačkoli na logice založený jazyk? Komu by se chtělo věnovat mu čas a energii? Nač bychom měli přejmenovávat všeobecně známá mezinárodní slova?

Vidíme, že zásada striktní neutrality a spravedlnosti se v oblasti mezinárodního jazyka neosvědčila. A podobně je to i s některými jinými – zdánlivě "nutnými" požadavky, které kladou na mezinárodní jazyk "mudrlanti" bez jazykového vzdělání. S větším úspěchem se setkávali autoři, kteří se opírali o stávající jazyky.

Odborníci v jazykovědě si však netroufali řešit tento složitý a odpovědný problém. Zato se dali do práce na tomto poli dobromyslní filantropové, horlivci a amatéři, kteří neměli potřebný jazykový rozhled, lingvistické vzdělání. Pouze znalost několika jazyků na tento úkol nestačí. Nemálo bylo i fantastů, jež lákala vidina, že svět přijme právě ten jejich jazykový systém a že se jejich jméno navždy zapíše do dějin lidstva.

Univerzální jazyk. – Někteří diletanti snili a sní o jazyku, který by byl složen z jazyků indoevropských, čínsko-tibetských, semitsko-hamitských, altajských a jiných jazykových skupin. Takové jazykové monstrum, které by převzalo z každého jazyka jistý počet prvků (podle počtu obyvatel?), by se nestalo pro nikoho přijatelným. Jazykovědci společnosti IALA zavrhlí takové utopické snahy a zaměřili se na vypracování jazyka na základě nejznámějších, nejrozšířenějších slov, bez ohledu na jejich původ. IALA se řídila zásadou, že do mezinárodního jazyka patří vše, co je v jazykové oblasti civilizovaného světa už mezinárodní, jakož i všechna slova, která v budoucnu získají mezinárodní platnost. A co je důležité – interlingva je do slovníku pojímá nedeformované, nezkomolené.

V časopise PANORAMA IN INTERLINGUA č. 4/1993 vydávaném v Dánsku, byl zveřejněn informativní článek o Slovensku pod nadpisem

Nove stato retrova su identitate

Per Július Tomin

Nový stát nachází svoji identitu

Es ben cognite que ab le 1 de januario 1993 existe super le mappa del continente europe un nove stato – SLOVAKIA.

Slovakia es situate in le centro de Europa. Su vicinos son Hungaria, Austria, Polonia, Ukrajina e – non oblidar – le Republica Chec. Slovakia ha circa cinque milliones habitantes. Illo es un stato democratic. Su prime presidente es un emitente economo Dipl. Ing. Michal Kováč, CSc. (63 annos).

Le patria del slovacos es un ver paradiso pro le touristas. Le Alte Tatra es visitate per estranieros de tote le mundo. Universalmente note es etiam le thermas Piešťany pro le rheumaticos. Multe excellente fontes medicinal flue – non exploitate – in le fluvios.

Le metropole del pais es Bratislava con circa 500 000 (cinque centos milles) habitantes. Illo es situate super le Danubio. Su castello es le residentie del presidente.

Le valuta es le corona slovak (Sk). Le standardo original era blancblaurubie, per hasardo le mesme como le standardo russe hodie. Isto ha causate, que le slovacos debe adder in le medio le emblema: Un cruce a duo blancas super tres montes. Multes non sape, proque es le cruce a duo blancas. Secundo le Evangelio Pontius Pilatus ha ordinate – contra le protestationes de judeos – fixar super le cruce le inscription: INRI (Jesus Nazarenus rex Judeorum). Ora le branca plus curte porta iste inscription. Le christianos orthodoxe (del oriente) usa iste forma del cruce. Le christianismo apportava a Slovakia (antea Grande Moravia) duo fratres de Macedonia: Constantino-Cyrillo e Methodo in le anno 863.

Je dobře známo, že od 1. ledna 1993 existuje na mapě evropského kontinentu nový stát SLOVENSKO.

Slovensko je v centru Evropy. Jeho sousedé jsou Maďarsko, Rakousko, Polsko, Ukrajina a – nesmíme zapomenout – Republika česká. Slovensko má kolem pěti milionů obyvatel. Je demokratickým státem. Jeho prvním prezidentem je vynikající ekonom Dipl. ing. Michal Kováč. CSc. (63 r).

Vlast Slováků je pravým rájem pro turisty. Vysoké Tatry jsou navštěvovány cizinci celého světa. Všeobecně známé jsou i lázně Piešťany pro revmatiky. Mnohé vynikající léčivé prameny tečou – nevyužité – do řek.

Hlavní město země je Bratislava se zhruba 500 000 obyvateli. Je položena na Dunaji. Její hrad je sídlem prezidenta.

Valutou je slovenská koruna (Sk). Původní vlajka byla bílá-modrá- červená, náhodou stejná jako ruská dnešní vlajka. To zapříčinilo, že Slováci musejí přidat doprostřed emblén: dvouramenný kříž na třech vrších. Mnozí nevědí, proč má ten kříž dvě ramena. Podle evangelia Pilát Pontský nařídil – navzdory protestům Židů – připevnit nad křížem nadpis: INRI (Jesus Nazarenus Rex Judeorum). Tedy to kratší rameno nese tento nadpis. Ortodoxní křesťané (východní) používají tuto formu kříže. Křesťanství přinesli na Slovensko (dříve Velká Morava) dva bratři z Makedonie: Konstantin-Cyril a Metoděj v roce 863.

Le lingua slovac appartine al gruppo del linguas slave occidental. Alicunos inter le slavistas tracta le slovaco como lingua-ponte de omne gruppos slave. Su lexico corresponde in multe punctos con le vocabulario de interlingua. Iste coincidentia, naturalmente, concerne le parolas estranier, in majoritate greco-latin. Le structura de formation de parolas estranier per medio de affixos es multo simile al derivation de interlingua. Le dictionarios del parole estranier contine un enorme quantitate de entratas initiate per le affixos a-, e-, ex-, de-, di-, dis-, kon-, kontra- (scribite in ortografia slovac), mis-, pre-, pro-, re-, trans-. Simili situation es in le dominio del suffixos.

Le independentia de Slovakia ha apportate al vita quotidian del slovacos multe problemas, sed le pluralitate del gente ordinari porta iste difficultates – principalmente economic – patientemente, usque ora, sin inquietudes social. On spera que per diligentia, assiduitate e per le manos laboriose va venir etiam pro le nation slovacia melior tempores.

Slovenský jazyk patří do skupiny západních slovanských jazyků. Někteří slavisté pokládají slovenštinu za jazykový most všech slovanských skupin. Její slovní zásoba koresponduje v mnoha bodech se slovníkem interlingvy. Tato shoda, přirozeně, se týká slov cizích, většinou řecko-latinských. Struktura tvoření cizích slov afixy je velmi podobná odvozování slov v interlingvě. Slovníky cizích slov obsahují enormní množství slov (vstupů) začínajících se na předpony a-, e-, ex-, de-, di-, dis-, kon-, kontra- (psané slovenským pravopisem), mis-, pre-, pro-, re-, trans-. Podobná situace je v oblasti přípon.

Nezávislost Slovenska přinesla do každodenního života Slováků mnoho problémů, ale většina prostého lidu nese tyto obtíže – především ekonomické – trpělivě, dosud bez sociálních nepokojů. Je naděje, že pílí, vytrvalostí a pracovitýma rukama přijdou i pro slovenský národ lepší časy.

Proverbios, setentias, pensatas

Příslloví, rčení, myšlenky

Přinášíme další, tentokrát obsáhlou sérii přísloví a moudrých myšlenek jednak proto, jak jsme již řekli, že jde o životní zkušenosti, poučení a pravdy, které si zaslouží, aby si je člověk zapamatoval, ale i proto, že si jejich prostřednictvím osvojíme množství slov, kterými si obohatíme svou zásobu slov mezinárodních. Ze školy víme, že učit se izolovaná slovíčka je namáhavé a neefektivní. Mnohem snadněji si je zapamatujeme ve větné souvislosti, nejlépe v krátkých smysluplných větách. Uvedená přísloví jsou vám známa. Bude pro vás užitečné, pokud se k nim budete častěji vracet a postupně si je osvojíte v mezinárodním jazyce. – Znovu upozorňujeme, že jsou některé překlady úmyslně doslovné.

1. Non existe regula sin exception	Neexistuje pravidlo bez výjimky.
2. Nemo es profeta in su terra	Nikdo není prorokem ve své zemi.
3. Non toto es auro que brilla	Není všechno zlato, co se třpytí.
4. Ben ride, qui ride le ultime	Dobře se směje, kdo se směje poslední.
5. Le fin corona le obra	Konec korunuje dílo.
6. Le papiro tolera toto	Papír snese všechno.
7. Le prohibite attrahe	Zakázané přitahuje.
8. Lontan del oculos, lontan del corde	Daleko od očí, daleko od srdce.
9. Un mano lava le altere	Jedna ruka myje tu druhou.
10. Hodie a me. cras a te	Dnes mně, zítra tobě.
11. Nulle rosas sin spinas	Žádné růže bez trnů.
12. On non debe laudar le die ante le vespere	Netřeba slavit den před večerem.
13. Le parola es de argento, le silentio de auro	Mluvení je ze stříbra, mlčení ze zlata.
14. Inter duo litigantes le tertie gaude	Mezi dvěma peroucími se třetí se těší.
15. Qui cerca, trova	Kdo hledá, najde (nachází).
16. Qui tace, consenti	Kdo mlčí, souhlasí.
17. Ubi il ha maritage sin amor ibi il habera amor sin maritage	Kde je manželství (maritáž) bez lásky, tam bude láska bez manželství.
18. Omne passiones son bon, quando on domina los, mal, quando illos domina nos	Všechny vášně jsou dobré, když je ovládáme, špatné, když ony ovládají nás.
19. Le era de auro esseva, quando le auro non regnava	Zlatá éra byla, když zlato nevládlo.
20. Le felicitate es componite de tante pecias diverse que il manca sempre un de los	Šťěstí je složeno z tolika složek různých, že chybí vždy jedna z nich.
21. Toto es ben, que fini ben	Všechno je dobré, co se končí dobře.
22. Si Deo haberea convocate un conferentia pro crear le mundo, le mundo non haberea essite create a hodie.	Kdyby byl Bůh svolal konferenci pro stvoření světa, svět by nebyl stvořen do dneška.
23. Tracta vostre amicos, como si illes poterea devenir un die vostre inimicos, e vostre inimicos, como si illes poterea devenir un die vostre amicos	Chovejte se ke svým přátelům, jak kdyby mohli se stát jednoho dne vašimi nepřáteli, a ke svým nepřátelům, jako by se mohli jednoho dne stát vašimi přáteli

24. Le traducciones son como feminas: quando illos son belle, non son fidel, e quando illos son fidel, non son belle.
25. Patientia es le clave de omne serraturas.
26. On lava le linage (lináž) immunde detra le domo, non ante lo.
27. Effortia vos de haber defectos agradabile e virtutes supportabile.
28. Vamos non proclamar un homine felice ante su morte.
29. Un mal femina numquam vide lo, que on face pro illa, illa vide solmente lo, que on non face.
30. Le invidia es le plus stupide, de omne vitios, proque illo apporta nihil.
31. Errar pote cata uno, ma persister in un error pote solmente un follo.
32. Cata epitafio doce nos, que es necesse de morir, si nos vole esser laudate.
33. Remaritar se es dar plus de importantia al sperantia quam al experientia.
34. Nihil corrumpo plus multo le homine quam le moneta.
35. Ille (illa) comprende musica, como vacca mechanica.
36. Ubi entra le sol, non extra le medico.
37. Oculos son le speculo del anima.
38. Costume es le secunde natura.
39. Le exception confirma le regula.
40. Tante ruito pro nihil.
41. Augusto e septembre non dura sempre.
42. Il ha surrisos, que vulnera como pugnales.
43. Coram certe personas on non debe parlar de se con troppo de modestia, nam illnes esserea felice de basar se sur vostre parolas.
44. Effortia te de haber multe amicos sed age pro numquam besoniar les.
45. Vole vos cognoscer vostre defectos? Ascolta vostre inimicos.
46. Cata homine ha in su vita inimicos. Si non a causa de su defectos, certo a causa de su qualitates.
47. Qui vivera – videra.
48. Divide et impera!
49. Mesmo le sol ha maculas.

Překlady jsou jako ženy: když jsou (ony) pěkné, nejsou věrné, a když jsou věrné, nejsou pěkné.

Trpělivost je klíčem od všech zámků.

Pere se prádlo špinavé za domem, ne před ním.

Snažte se mít chyby příjemné a ctnosti snesitelné.

Nevyhlasujme člověka za šťastného před jeho smrtí.

Špatná žena nikdy nevidí to, co se dělá pro ni, ona vidí jen to, co se nedělá.

Závist je najstupídnejší ze všech chyb, protože nám nic nepřináší.

Mýlit se může každý sám, ale setrvat v omylu může jen blázen.

Každý náhrobní nápis (epitaf) nás učí, že je třeba zemřít, pokud chceme být chváleni.

Znovu se oženit znamená dát větší důležitost naději než zkušenosti.

Nic nekorumpuje více člověka než peníze.

On (ona) rozumí hudbě, jako kráva mechanice.

Kam chodí slunce, nechodí lékař.

Oči jsou zrcadlem duše.

Zvyk je druhá přirozenost.

Výjimka potvrzuje pravidlo.

Tolik hluku pro nic.

Srpen a září netrvají vždy.

Jsou úsměvy, které raní jako dýky.

Před jistými lidmi netřeba mluvit o sobě s přílišnou skromností, neboť by byli šťastní bazírovat na vašich slovech.

Snaž se mít mnoho přátel, ale dělej, aby si je nikdy nepotřeboval.

Chcete poznat své chyby? Poslouchejte své nepřátele.

Každý člověk má ve svém životě nepřátele. Když ne pro své chyby, tak jistě pro své kvality.

Kdo bude žít – uvidí.

Rozděl a panuj!

Dokonce i slunce má skvrny.

50. Infantes e follos dice veritate.
51. Post nos diluvio.
52. Mentiter debe haber un bon memoria
53. Un mentita postula un altere.
54. On debe batter le ferro durante que illo es calide.
55. Grande nube, parve pluvia.
56. Como on face su lecto, assi on cuba se.
57. Le pomo numquam cade lontan del arbore.
58. Qui non accepta consilio, non merita auxilio.
59. Qui non semina in primavera, non recolta in autumnno.
60. Cata mercero lauda su merce.
61. Le lupos pote perder lor dentes, sed non lor natura.
62. Lapide lanceate e parola dicite numquam reveni.

63. Belle parolas costa nihil.
64. Qui cerca solamente defectos, vide nihil altere.
65. Le fame es le optime cocinero.
66. Vetule arbores non son flexibile.
67. Tempore passate numquam reveni.
68. Qante capites, tante opiniones.
69. Si on debe viver con lupos, on es fortiate ulular con illos.
70. Auxilio es melior quam consilio.
71. Felice homines ha multe amicos.
72. On cognosce le arbore per su fructos.
73. Qui semina vento, recolta le tempesta.
74. Non le montes incontra se, sed le homines.
75. Cata cosa ha su tempore.
76. Altere paisis – altere mores.
77. Non laudar le jorno ante le vespere.
78. Inter le cesos le unoculate rege.
79. Periculo commun genera concordia.
80. Que tace – consenti.
81. Le infelicitate de nostre epocha es, que in vice de voler esser utile, le homines cerca a esser importante.
82. Le diplomato es un homine, qui es pagate pro tentar de resolver difficultates, que numquam haberea presentate se, si il non habeva habite diplomates.

Děti a blázni říkají pravdu.
Po nás potopa.
Lhář musí mít dobrou paměť.
Jedna lež vyžaduje druhou.
Třeba kout (tlouci) železo, dokud je žhavé.
Velké mračno, malý déšť.
Jak si usteleš, tak si lehneš.
Jablko nikdy nepadá daleko od stromu.
Kdo nepřijme radu, nezaslouží si pomoc.
Kdo neseje na jaře, něžne na podzim (nesbírám sklizeň).
Každý obchodník chválí své zboží.
Vlci mohou ztratit své zuby, ale ne svou povahu (přirozenost).
Kámen hozený a slovo vyřčené (řečené) nikdy se nevrátí.
Pěkné slova nic nestojí.
Kdo hledá jen chyby, nevidí nic jiného.
Hlad je nejlepším kuchařem.
Staré stromy nejsou ohýbatelné.
Čas uplynulý se nikdy nevrátí.
Kolik hlav, tolik názorů.
Pokud třeba žít s vlky, (kdo musí žít) musí (je nucen) výt s nimi.
Pomoc je lepší než rada.
Šťastní lidé mají mnoho přátel.
Strom se pozná podle jeho ovoce.
Kdo seje vítr, sklízí bouři.
Nesetkávají se hory, ale lidé.
Každá věc má svůj čas.
Jiné země – jiné mravy.
Nechválit den před večerem.
Mezi slepými jednooký vládne.
Společné nebezpečí plodí svornost.
Kdo mlčí – souhlasí.
Neštěstím naší epochy je, že namísto chtít být užitečnými lidé hledí být důležitými.
Diplomat je člověk, který je placený za snahu řešit potíže, které by nikdy nebyly vznikly, kdyby nebylo diplomatů.

83. Un bon mariage es de un marito surde con un marita cec.

84. Un sapiente cambia su opinion, un stulto numquam.

85. Un vacue sacco non pote star per se ipse.

86. Quatro oculos vide plus quam duo.

87. Bon anecdota es iste, de que le narration es plus curte quam le riso, que illo evoca.

88. Contra gustos non es a disputar.

89. Can que multo latra, non morde.

90. Vetere can non latra in van.

Ante morir sur le scafolt le regina Anna Boleyn scribeva superbemente a su marito, le rege Henrico VIII (le octavo), qui haveva condemnate la al morte, le sequente lineas:

"Senior, vos ha semper facite toto pro elevar mi rango, e vos face lo ancora nunc. De un simple juvena vos ha fascite un contessa. Del contessa vos ha facite un regina. E del regina vos face nunc un martyra. lo regratia vos pro isto!"

Dobré manželství je manžela hluchého s manželkou slepou.

Moudří mění svůj názor, hloupí nikdy.

Prázdný pytel nemůže sám od sebe stát.

Čtyři oči vidí víc než dvě.

Dobrá anecdota je ta, jejíž vyprávění je kratší než smích, který vyvolá.

Proti gustu se nedišputuje.

Pes, který velmi štěká, nekouše.

Starý pes nekouše nadarmo.

Před smrtí (před umrtím) na popravišti anglická královna Anna Boleynová napsala pyšně svému muži, králi Henriku VIII, který ji odsoudil k smrti, následující řádky:

"Pane, Vy jste vždy udělal vše pro povýšení mé hodnosti a Vy děláte to i teď. Z jednoduché mladice jste udělal komtesu. Z komtesy jste udělal královnu. A z královny děláte nyní mučednici. Děkuji Vám za to?"

(V interlingvě a v dopisech píše vos, vostre, ne Vos, Vostro).

Víte, co je interlingva?

Slovenský rozhlas v pořadu FÓRUM VĚDY zařadil do vysílání informativní přednášku o interlingvě, ze které reprodukuji několik pasáží ve slovenském originále i v překladu do interlingvy. Poslouží vám na rozšíření vaší zásoby internacionalismů.

Říká se: Kolik řeči znáš, tolikrát jsi člověkem. Toto heslo je rozšířeno zejména mezi lidem malých národů. Ale jak ukazuje praxe, je mnoho lidí, kteří ovládají "částečně" angličtinu, ruštinu, němčinu, francouzštinu nebo španělštinu, ale málo je těch, kteří ovládají některý z těchto jazyků dobře, a jen výjimečně se setkáváme s lidmi, kteří hovoří dvěma, třemi jazyky perfektně.

Sape vos que es interlingua?

On dice: Quante linguas tu sape, tante vices tu es un homine. Iste sententia es diffundite super toto inter le gente de pavre nationes. Ma, como le practica monstra, il existe multe homines qui domina "partialmente" le anglese, russo, germano, francese o le espaniol, sed pauco de tales qui cognosce un de iste linguas ben, e solo exceptinalmente on incontra homines qui parla duo – tres linguas perfectemente.

Evropa je, jak víme, mozaikou různých národních jazyků. Pokrok vědy a techniky v posledních desetiletích zkrátil vzdálenosti mezi zeměmi a umožnil nebývalý rozvoj mezinárodních styků. Stále častěji se setkáváme s příslušníky cizích národů na mezinárodních sjezdech, konferencích, festivalech, na zájezdech a mezinárodních sportovních akcích. A dorozumívání s cizinci je těžkou, a často i velmi trapnou záležitostí. Tento stav potrvá tak dlouho, dokud lidstvo nepřistoupí na bilingvismus, to znamená, že by se každý učil kromě svého mateřského jazyka ještě druhý jazyk pro styk s cizinci.

Zajisté nejvhodnější by bylo, kdyby to byl některý ze světových jazyků. Ale toto řešení je málo pravděpodobné. – Proč?

Země, jejíž jazyk by byl zvolen za mezinárodní, by měla ve světě pozici mimořádně privilegovanou. Automaticky by došlo k její expanzi na poli hospodářském a ideologickém. Veškerá literatura by šířila civilizaci a kulturu této země. Ostatní národy by se obávaly její politické hegemonie.

Zdá se tedy, že jediným možným východiskem je přijmout jazyk neutrální, jazyk, který by nepatřil žádnému národu, a přece by byl jazykem společným a přijatelným pro všechny kulturní národy. Taková byla kdysi latina. Ale tento jazyk dnes už nepřichází v úvahu zejména proto, že má komplikovanou, dnes už nevyhovující gramatiku pro moderní život.

Evropa es, como nos sape, un mosaico de varie linguas national. Le progresso de scientia a technica in le ultime decennios ha reducite le distantias inter le pais e faceva possibile un extraordinari developpamento de contactos international. Sempre plus sovente on incontra le gente del naciones estranie in le congressos, conferentias, symposios, festivales, in le excursiones e sportive interprisas international. Le communication con le estranieros es un cosa difficile e sovente etiam multo penibile. Iste stato continuara usque le tempore quando le humanitate accede al bilinguismo, isto significa que cata uno apprenderea ultra su lingua materne ancora un altere lingua pro le contactos con le estranieros.

Certo, le melio esserea, si iste lingua commun esseva un del linguas mundial. Sed iste solution es pauco probabile. – Proque?

Le pais, cuje lingua serea selectionate, venirea in un position extremamente privilege. Illo se expanderea in modo automatic in le campo de economia e ideologia. Omne libros e gazettas, omne reclamo international diffundera le civilisation e cultura de iste pais, cuje lingua serea eligite. Le altere pais timerea le possibilitate de hegemonia politic de iste pais.

Dunque il pare que le solution unic es acceptar un lingua neutral que appartinerea a nulle nation, e tamen esserea le lingua commun e acceptabile pro omne naciones cultural. Un tal lingua esseva olim le latino. Ma iste lingua non plus veni in le consideration super toto proque illo ha un gramatica multo complicate, non apte pro le vita moderne.

Nejvhodnějším řešením by byl jazyk sestavený na principech srovnávací jazykovědy. Jen vědeckými pracovními metodami lze dospět k optimální podobě mezinárodního jazyka. Amatérsky lze zkonstruovat velké množství rozličných umělých jazyků, ale vědecky fundovaný jen jeden – s případnými málo podstatnými variacemi.

Evropské národy jsou dědici bohaté řecko-latinské kultury. Nejen ve vědeckém, ale i v běžném jazyce používáme mnoho slov, které jsou společné většině evropských jazyků a pronikly i do jiných světadílů. Tato společná slovní zásoba – jazykovědci ji odhadují na více než deset tisíc slov – je dobrým základem pro společný dorozumívací jazyk.

Tento poznatek se stal v posledních desetiletích objektem výzkumu nového jazykovědné odvětví – interlingvistiky. Jejím cílem je odstranit jazykové bariéry a dát nám společný dorozumívací jazyk založený na moderních jazykovědných principech. Mezinárodní jazyk musí být dokonale vypracovaný, aby vyhovoval nejen lidem jazykově nenáročným, ale i lidem, kteří tvoří kulturu, vědu, politiku a podobně, tedy spisovatelům, básníkům, umělcům, vědcům, státníkům, diplomatům.

Je málo známo, že velkou práci na tomto poli již provedla Mezinárodní společnost pro pomocný jazyk, založená před druhou světovou válkou vědcem dr. F. G. Cotrellem, ve které spolupracovali jazykovědci různých národností. V roce 1951 zakončila své výzkumné práce vydáním slovníku Interlingua – English Dictionary (IED),

Le optime solution essera un lingua construite super le principios del linguistica comparative. Solo per le methodos scientific on pote construer le plus apte systema del lingua international. Per le methodo amatoric on pote construer un grande multitude de varie linguas artificial, ma per le methodo scientific solamente un – con eventual variationes pauco differente.

Le nationes europeae son hereditarios del ric cultura greco-latin. Non solo in le lingua del scientia, sed etiam in le vita quotidian nos utiliza un grande multitude de parolas que son commun al major parte del linguas europeae e que ha penetrare anque in altere continentes. Iste tresor commun – le lingvistas lo conta a plus quam dece milles parolas – es un bon fundamento pro un lingua de communication.

Iste facto ha devenite – in ultime decennios – objecto de recercas de un nove branca linguistic – del interlinguistica. Su scopo es abolir le barrieras lingual e dar a nos un lingua commun, fundate super moderne principios linguistic. Le lingua international debe esser ben elaborate pro satisfacer non solo homines non pretentiose in le senso lingual, sed etiam homines qui crea le cultura, scientia, politica etc., dunque scriptores, poetas, artistas, scientistas, politicos, diplomates.

Es pauco cognite que un grande labor in iste campo esseva jam facilitate per le International Association pro Lingua Auxiliar (IALA), fundate ante le secunde guerra mundial per F. G. Cotrell, in le qual collaborava lingvistas de varie nationes. In le anno 1951 (mille nove centos cinquanta-un) iste Association finiva su labores per le edition del **Interlingua-English Dictionary (IED)**,

obsahujícího více než 27 tisíc hesel. Každý jazyk je zde zastoupen podle toho, čím přispěl do společné pokladnice lidské kultury.

Ke slovníku byl vydán popis gramatického systému. Jeho morfologie je většinou analytická – bez zbytečných komplikací ve skloňování a časování. Gramatický rod se shoduje s přirozeným, podobně jako v angličtině. Není to umělý jazyk v pravém slova smyslu. Interlingva je vypracována podobně, jako se kdysi tvořily spisovné jazyky z místních nářečí.

Vícere lékařské časopisy už začaly publikovat resumé svých vědeckých článků v interlingvě. Píší se v ní i překlady novinek světové vědy a techniky. Vydávají se časopisy PANORAMA IN INTERLINGUA, LINGUA E VITA, UNIR, ACTUALITATES DE INTERLINGUA, INTERNOVAS a jiná periodika. V bibliografii vydané společností UNION MUNDIAL DE INTERLINGUA nacházíme originální i přeložená vědecká díla, prózu i poezii. Zmíněný slovník IED používá jako základ instituce ISO (INTERNATIONAL STANDART ORGANIZATION), která pod patronací organizace UNESCO vypracovává mezinárodní terminologii pro technická odvětví.

Kdy se vyřeší problém společného jazyka? Těžko předvídat. Vždyť už kdysi J. A. Komenský pokládal za nutné dát lidstvu společný jazyk. Od těch dob uplynulo několik staletí, ale jazykový problém se dosud nevyřešil. Zdá se však, že čas na jeho vyřešení již dozrál, a nedá se odkládat z pokolení na pokolení.

continente plus que 27 000 (vinti-septe milles) vocabulos. Cata lingua hic es representate secundo su contribution a in le tresor commun del cultura human.

Ad iste dictionario era editate le description del systema grammatic. Su morphologia es principalmente analytic, sin complicationes inutile in le declination e conjugation. Le genere gramatical es de accordo con le genere natural, simile como in anglese. Il se tracta non de un lingua artificial in le ver senso del parola. Interlingua es elaborate in modo simile, como olim ha essite create le linguas litterari del dialectos local.

Plure jornales pro medicos ha jam comenciate publicar le summarios de lor articulos scientific in interlingua. In iste lingua on publica anque synopses del novas del scientia e technica. On edita le jornales PANORAMA IN INTERLINGUA, LINGUA E VITA, UNIR, ACTUALITATES DE INTERLINGUA, INTERNOVAS e altere periodicos. In le Bibliographia de Interlingua, editate per le UNION MUNDIAL PRO INTERLINGUA nos trova obras traducite e original, obras del scientia, prosa e poesia. Le vocabulario mentionate (IED) es usate como fundamento per le ISO que elabora – sub le patronato del UNESCO – le terminologia international pro le branca technic.

Quando sera solvite le problema del lingua commun? Difficile previder. Nam jam olim J. A. Comenius estimava necesse dar al humanitate un lingua commun. Ab ille tempore passava plure seculos, sed le problema lingual usque a nunc non es solvite. Ma il pare que le tempore pro le solution ha maturate e on non pote postponer lo ab un generation al altere.

Zajímavosti z etymologie mezinárodních slov

Slovo **etymologie** je řeckého původu; **etymos** znamená skutečný, pravý, původní; **-logia** znamená učení, nauku, vědu. Dnes pod pojmem etymologie rozumíme nauku o původu slov. Tato nauka patří mezi nejpobulárnější odvětví jazykovědy. Pravda, výklad o původu slova vyžaduje hluboké znalosti o jazyku. Neznalost v této oblasti často zapříčiňuje, že se původ slova vysvětluje nesprávně.

Pro ilustraci nám nejlépe poslouží slovo **skříň**. Nejedem "lidový etymolog" se pozastavuje nad tím, proč se skříň píše s měkkým i, vždyť toto slovo "jasně" souvisí se slovem skrýt, skrývat, a tudíž by se mělo psát s ypsilonem. Ale věci se mají jinak. Je sice pravda, že skříň je předmět, do kterého lze leccos schovat, skrýt. Ale z etymologického hlediska je tato souvislost zcela náhodná. Odborník totiž ví, že slovo skříň pochází z latinského slova **scrinium**. Tímto slovem se původně pojmenovávalo pouzdro na rukopisné svitky, pozdější skříň na knihy a papír.

Podobně **mariáš** nemá nic společného s jménem Marie. Někteří "lidové etymologové" totiž tvrdí, že tato karetní hra dostala název po Marii Terezii, neboť ona prý ráda hrávala tuto hru. Věc se má jinak. Tento název totiž vznikl ve Francii, kde se píše **mariage**, což znamená manželství. Slovo mariáš bychom měli správně psát "mariáž", se zakončením -áž, jako například garáž, etáž, blamáž, reportáž a mnoho jiných.

A co má společného mariáš s manželstvím? Ve francouzských kartách je namísto svrška dáma. Kdo má v rukou krále a dámu (svrška) – obrazně řečeno manželství této dvojice – má výhodu, neboť tyto karty mají v mariáži zvláštní hodnotu.

Francouzština dala sportovnímu světu i mezinárodně známý výraz **antuka**. Jak vzniklo toto slovo?

Známe různé druhy povrchu tenisových hřišť. Z nich nejčastěji se zmiňuje antuka. Víme, že se původně hrávalo na písčitém povrchu. Ale tento druh povrchu měl tu nevýhodu, že se na něm po dešti dlouho udržovala voda. Nedalo se hrát. Ale člověk je vynalézavý tvor. Už kolem roku 1924 začali povrch hřiště posypávat drcenou cihlou. Voda do ní poměrně rychle vsákla a hřiště bylo mnohem rychleji způsobilé, aby se na něm pokračovalo ve hře. Tento druh povrchu se nazval "červený dvorec". Pod tímto názvem se o něm píše v starých tenisových příručkách. Francouzští tenisté ho ve svém slangu nazývali "**en** (čti an) **tout** (tu) **cas** (ka)", což v češtině znamená "v každém případě", pro každý případ, což dobře vystihovalo tu výhodu, že je takové hřiště způsobilé za každého počasí.

Francouzský výraz en tout cas, který čteme an-tu-ka, dobře zapadl mezi naše podstatná jména záruka, odluka, nabídka a pod. a začal se skloňovat: na antuce, antukou, antuku atd.

Málokdo ví, že se kdysi pod pojmem antuka myslel i deštník (parazol), který byl užitečný nejen do deště, ale i tehdy, když pražilo slunce, tedy také "pro každý případ" – "en tout cas" – antuka.

Podobně vznikl mezinárodně známý název malého vojenského osobního auta džíp. Zde jde o anglickou zkratku z "generál purpose", zkratka g. p. – **dží pí** – pro všechny účely. Slovo **generál** netřeba vysvětlovat; slovo **purpose** také pochází z latiny – **propositum** znamená záměr, úkol, cíl. S tímto slovem souvisí výraz **apropo** (donesávna se psalo "á propos"), což znamená mimochodem, abych nezapomněl. Džíp se v angličtině píše **jeep**.

V souvislosti s předcházejícími texty jsme vysvětlili původ slova **kamarád**, **omnibus**, **klokan (kengura)**, **anekdota**, **novinářská kachna**. Přidáme ještě slova **kandidát**, **legenda**, **symposium** a **sekunda**.

Z historického hlediska je zajímavý původ pojmenování **kandidát**. Používáme ho pro uchazeče, čekatele na místo, funkci, hodnost, nebo členství. Kandidátem je také student v období zkoušek. Kandidát věd (candidatus scientiarum, zkratka CSc.) Je první

stupeň vědeckých hodností. – Jak vzniklo toto pojmenování a co původně znamenalo? Existuje přídavné jméno **candidus**, což znamená bílý. Jak souvisí slovo bílý s názvem kandidát?

Pro výklad tohoto slova musíme zajít do historie antického Říma. Kdo se v Římě ucházel o vysoký úřad, musel podat půl roku před volbami přihlášku příslušnému úředníkovi, který měl na starosti organizaci voleb. Pokud se zjistilo, že je jeho přihláška právoplatná, t. j. pokud byl plnoprávným římským občanem a vedl bezúhonný občanský život, oznámili mu, že je jeho přihláška přijata. Od té chvíle začal nosit bílou tógu, aby každý občan viděl, že se uchází o čestnou funkci ve správě státu. Tak bylo jeho chování veřejně kontrolováno. V bílé tóze se uchazeči procházeli po ulicích a náměstích, chodili na tržiště a veřejná shromáždění, tedy všude, kde mohli svým vzorným vystupováním a řečnickým uměním získávat voliče.

A jelikož se latinsky bílá tóga řekne **toga candida**, ten, co byl do ní oblečený, se jmenoval **candidatus**.

S adjektivem candidus souvisí i termín **kandela** – základní jednotka svítivosti v soustavě SI – značka kandely je **cd** (lat. **candela** je svíčka) a také zastaralé slovo **kandelábr** – stojan pouliční lampy; pouliční sloup na vyvěšování vlajky.

Legenda

Pod tímto pojmenováním se míní pohádka o neobyčejné, smyšlené události; skutečností nepodložené vyprávění o historické populární osobnosti; středověké příběhy ze života svatých. – Slovo legenda se kromě toho používá i ve významu vysvětlivek na mapě, na plánu, diagramu atd. Jak spolu souvisí tyto rozdílné významy slova legenda?

Základem je zde latinské slovo legere – číst. Tvar **legendum** je tzv. gerundium, tj. trpné slovesné adjektivum, kterým se vyjadřuje, že se něco má číst, že něco má být "čtené". Od výrazu "legendum" je množné číslo "legenda", jako např. od slova actum je acta, od scriptum je scripta. Nejen v slovenštině, i v jiných jazycích je legenda jednotné číslo ženského rodu, a nikoliv množné číslo středního rodu. Tolik z gramatické stránky slova legenda.

Na plánech, diagramech, na mapách a pod., slovo legenda znamená, že je zkratky a různé značky třeba číst tak, jak jsou tam vysvětleny. Podobně je třeba chápat výraz legenda při křížovkách.

Nicméně původně se pod pojmem legenda rozumělo vyprávění o životě svatých, které bylo třeba číst v kláštrech a kněžských seminářích v určitých dnech. Později se toto pojmenování začalo používat ve smyslu církevních příběhů nebo pověstí o životě svatých.

Symposium

Když si na toto vznešeně znějící slovo posvítíme z etymologického hlediska, ztratí nádech vážnosti a učenosti.

Víme, že řecká předpona **syn-** je obdobou latinské předpony **con-**, t. j. spolu, společně. **A -posion?** Posis znamená pít, pitka. Ano, symposion znamenalo v antickém Řecku společnou pitku, přátelské setkání, hostinu, na níž se pilo, hrálo, recitovalo, povídaly se anekdoty, bavilo se. Později se při setkáních vzdělaných lidí, při popíjení vedli učené, filozofické diskuse na různá témata.

Dnes se pod pojmem symposium míní významné setkání nebo zasedání významných vědeckých pracovníků s mezinárodní účastí, kde vědci referují o výsledcích svých výzkumů.

Hodina - minuta - sekunda

Málokdo ví, že slovo hodina souvisí se slovem **hod.** ve smyslu **hody**, t. j. sváteční den, hodování, určitý sváteční čas. Později se začal název hodina používat pro $1/24$ dne.

Latinsky i řecky se hodina nazývá hóra. V řecké mytologii byly **Hóry** bohyně ročních období. Pod pojmem hóra se v antice nejprve myslela roční období, později den a nakonec dnešní časová jednotka.

Slovo **minuta** souvisí s příslovcem **minus**. A toto příslovce zase souvisí se slovesem **minuere**, což znamená rozmělnovat, zmenšovat. Tedy $1/60$ hodiny je zmenšená hodina, **minuta hora**. To je první dělení hodiny, proto ho označujeme jednou čárkou za číslicí – 35' je 35 minut.

Druhé dělení hodiny, latinsky **secunda partitio horae** (**partitio** souvisí se slovem **pars**, gen. **partis** – část) je tedy zkráceně **secunda** a označuje se dvěma čárkami – 17" je 17 sekund.

Číslovka **secundus** je čtenáři známá ze slov **sekundář**, t. j. druhý lékař po **primáři** (**primus** = první), **sekundární** je druhořadý; **sekundovat** znamená hrát nebo zpívat druhý hlas; **sekundant** je svědek v souboji.

V češtině se donedávna namísto sekunda používal výraz vteřina, např. v televizním pořadu "Branky, body, vteřiny". V roce 1979 se tento český výraz musel nahradit mezinárodním slovem **sekunda**. Zdá se, že tyto dva názvy nemají nic společného. A přece mají. Vezměte si na pomoc ruštinu. Druhý se řekne rusky vtorój. I v staročeštině existovalo slovo "vterý" ve významu druhý. Z tohoto základu je utvořeno české slovo úterý a naše slovenské utorok, t. j. druhý den v týdnu. Později bylo "vterý" jak číslovka vytlačené slovem druhý, které zase vzniklo od slova druh – společník.

Název vteřiny namísto sekundy se začal v češtině používat pouze začátkem minulého století, ale dnes, pod vlivem přijetí **Mezinárodní soustavy měřicích jednotek** se čeština musela vrátit k mezinárodnímu termínu sekunda.

Jak vznikla interlingva?

Ironií osudu se stalo, že na jejím zrodu má největší zásluhu zanícená **esperantistka**, americká multimilionářka **Alice Morrisová**, rozená Vanderbiltová.

Jméno Cornelius Vanderbilt je známé každému, kdo se zabývá dějinami železnic. Byl to on, kdo v minulém století protkal USA sítí kolejnic. Z malého nizozemského obchodníka se zeleninou se stal díky houževnatosti a prozíravosti "králem železnic". Je o něm známo, že byl mecenášem vědy a umění. Roku 1875 založil univerzitu, která dodnes nese jeho jméno.

Děti vyrůstající v rodinách boháčů si žijí obvykle v největším pohodlí, využívají slasti života. Mají málo smyslu pro studium a vzdělání. To je pro ně příliš namáhavá věc. Existují však i výjimky. A takovou byla jedna z vnuček multimilionáře Vanderbilt – Alice. Studovala na Harvardské univerzitě. Zajímala se o filologii a o světovou literaturu. Získala doktorát literárních věd. Po skončení studií se provdala za D.H. Morrise, amerického diplomata. Světoznámý dánský jazykovědec Otto Jespersen říká ve svých vzpomínkách, že tato dáma má tři vynikající vlastnosti: nevšední inteligenci, osobní půvab a zanícení pro filantropii, lidumilnost.

Když se jednou léčila v sanatoriu, dostala se jí do rukou učebnice esperanta. Nadchla se pro ideu zbavit lidstvo jazykových bariér, které jsou brzdou v pokroku vědy a techniky a ve sblížení národů. Světové agentury rozšířily senzační zprávu, že se šarmantní, vzdělaná americká milionářka celým svým srdcem zamilovala do esperanta a věnovala miliony dolarů na jeho propagaci. Avšak tato zpráva nebyla pravdivá. Ano, zavázala se věnovat, nikoli však na propagaci esperanta, ale na **vědecký výzkum** problému **mezinárodního neutrálního jazyka**.

Alice Morrisová se pro tento krok nerozhodla sama od sebe. Pro financování těchto výzkumných prací jí získal světoznámý chemik, vynálezce dr. F. G. Cottrell, který patřil do úzkého kruhu přátel rodiny C. Vanderbilt. Byl předsedou chemického oddělení Mezinárodní výzkumné rady založené po první světové válce v Bruselu. Vědci, sdružení v této asociaci, naráželi při výměně informací o výsledcích svých výzkumných prací na jazykové problémy. Bylo zřejmé, že pro rozvoj vědy a techniky je nutný společný jazyk, jakým byla kdysi latina. Ta však moderním potřebám komunikace již nevyhovuje. Povýšit do této významné funkce například angličtinu nebylo možné pro prudký odpor zejména Francouzů – a naopak. Za nejvýhodnější a nejspravedlivější se považovalo racionální sestavení neutrálního jazyka na základě mezinárodních výrazů, bez zbytečných výjimek a nepravidelností, kterými ovplývají národní jazyky, protože se vyvíjely živelně.

Avšak vědce a výzkumné pracovníky dosavadní amatérské jazykové systémy neuspokojovaly. Esperanto kategoricky odmítali, protože deformuje mezinárodní terminologii svými uměle vytvořenými předponami a příponami, pravopisem a nepřirozenou, vymyšlenou gramatikou. Proto trvali na tom, aby se do práce na tomto poli dali profesionální jazykovědci. Dr. Cottrell našel pro tento dlouhodobý výzkumný plán u A. Morrisové plné porozumění. Ochtově slíbila financovat veškeré výdaje s tím spojené. Vypracování interlingvy jí stálo přes tři a půl milionu švýcarských franků.

Tak byla r. 1924 založena Mezinárodní společnost pro pomocný jazyk pod anglickým názvem **International Auxiliary Language Association (IALA)**. Morrisová měla na vědeckém vyřešení tohoto problému eminentní zájem a dlouhá léta se aktivně účastnila organizačních prací asociace IALA. Její manžel byl velvyslancem USA v Belgii a v této funkci měl možnost zapojit do plánů organizace IALA jazykovědné kruhy různých národů. A tak v seznamu stálých pracovníků a externích poradců této mezinárodní asociace vidíme jména předních filologů, autorů světoznámých jazykovědných prací.

V prvních letech se IALA věnovala studiu všeho užitečného, co se v průběhu posledních

desetiletí na tomto poli již vykonalo. A nebylo toho málo. Na univerzitě v Liverpoolu byla soustředěna veškerá dostupná literatura týkající se tematiky mezinárodních jazyků, které se v té době propagovaly: esperanto, ido, latino, sine flexione (latina bez ohýbání, t.j. bez skloňování a časování), okcidental a novial. IALA se nejprve snažila o kompromis mezi nimi. Za tím účelem uspořádala A. Morrisová několik konferencí, na kterých byli zastoupeni reprezentanti uvedených systémů. Diskuze mezi nimi byly zdlouhavé a vášnivé. Nikdo nebyl ochoten ustoupit, každý chtěl prosadit své názory.

Po několika bezvýsledných konferencích se IALA rozhodla neztrácet čas a finanční prostředky planými diskusemi a polemikami s autory a zastánci jednotlivých amatérských projektů. Jazykovědci se shodli v názoru, že mezinárodní jazyk není třeba vymýšlet, uměle konstruovat. Existuje totiž množství stejných slov ve fondu románských, germánských a slovanských jazyků. Ty je třeba vybrat a v normovaném tvaru, zbaveném zvláštností jednotlivých národních jazyků, zařadit do slovního fondu mezinárodního jazyka.

Přišla válka. Tempo prací se narušilo. Došlo k personálním změnám ve vedení. Unikátní knihovna v Liverpoolu byla ohrožena nacistickým bombardováním, proto se musela přestěhovat do New Yorku. Zde práce pokračovaly i po skončení války.

Roku 1951 byl vydán slovník obsahující přes 27 tisíc hesel. Každý jazyk je v něm zastoupen – jak jsme již řekli na předchozích stránkách – podle toho, čím přispěl do společné pokladnice lidské kultury.

Alice Morrisová, tato statečná mecenáška, viděla jen rukopis slovníku připraveného do tisku. Ale jeho vydání se nedožila. Umřela r. 1950 ve věku 76 let.

Někdo se právem zeptá, proč se tento jazyk neuvedl do praktického života, do škol namísto latiny, proč o něm neví široká veřejnost, vždyť již existuje čtyři desetiletí!

Interlingva byla zveřejněna v letech padesátých, kdy světu hrozila atomová válka, zničení světa. Kdo by se za takových okolností zajímal o problém společného jazyka?

Další nevýhodou bylo, že se zrodila v New Yorku. Ale v USA neexistuje problém jazykových bariér. – A v Evropě? Na Západě se zájem soustředil na angličtinu. Na Východě se povinně vyučovala ruština. Stalin zakázal propagaci umělých jazyků. Snil o tom, že se mezinárodním jazykem pro všechny národy světa stane ruština. Také v Německu za nacismu bylo zakázáno šíření mezinárodních jazyků. Hitler chtěl vnutit celému světu němčinu. Ale za vlády Chruščova u nás došlo k uvolnění. Avšak funkcionáři esperantského hnutí nestrpěli, aby se šířila i interlingva. Jelikož proti ní byli z hlediska lingvistického bezmocní, chopili se zbraní politických. Využívali nepřátelství mezi Východem a Západem a snažili se ovlivnit stranické a vládní činitele, aby zakázali šíření interlingvy, protože je to prý jazyk amerických milionářů, válečných štváčů, imperialistů, jazyk elitářský, kdežto esperanto je jazyk proletářský, jazyk Lenina, jazyk míru a přátelství. Ve Slovenském pedagogickém nakladatelství měla být vydána učebnice interlingvy jako je tato. Ředitel přislíbil její vydání. Ale redaktorka-esperantistka se postarala o to, aby nebyla vydána. Pokud se občas v nějakém časopise objevil informativní článek o interlingvě, funkcionáři esperanta zařídili, aby redakce vzápětí zveřejnila článek glorifikující esperanto.

Dnes se situace změnila. Nastala příznivá atmosféra pro svobodné šíření tohoto perspektivního jazyka. Víme, že dnes dochází k lavinovitému šíření angličtiny. Je samozřejmé, že nelze nic namítat proti angličtině. Dala světu množství výrazů zejména ve sportu, technice, ekonomice, v hudebním světě atd., výrazů stručných, výstižných, které dnes patří do slovníku všech kulturních národů. Jiná otázka ovšem je, zda by bylo správné a spravedlivé, kdyby se angličtina stala na našem kontinentu oficiálním mezinárodním jazykem. S tím by se nemohli smířit ani velké, ani malé národy, neboť její hegemonie a spolu s ní amerikanizace by měla pro jejich další vývoj nedozírné a nenapravitelné následky. Evropa chce zůstat Evropou, a nikoli americkou provincií.

Pokud si tedy nepřejeme, aby se tyto obavy naplnily, nemůžeme stát stranou a čekat, dokud věc za nás vyřeší jiní. Především bude třeba do této problematiky zapojit jazykovědné instituce, abychom měli vlastní kádr odborníků v interlingvistice, a navázat spolupráci v tomto směru s lingvisty v jiných zemích. Pak se bude moci přikročit k praktickému uplatňování mezinárodního jazyka v těch oblastech kulturního života, kde je tento jazyk nejpotřebnější.

Nelze tvrdit, že je interlingva již jazyk perfektní, že na ní není co vybrušovat, zlepšovat. Není to jazyk dogmaticky uzavřený, nedotknutelný. Bude úkolem mezinárodní akademie, složené z renomovaných filologů, z času na čas revidovat a doplňovat její slovní fond, tak jak je to v národních jazycích, zavést vědecky fundované úpravy a doplňky.

Jazykovědci asociace IALA odvedli práci trvalé hodnoty. Interlingva není odkázána na bombastickou propagandu. Podstatné je, že existuje a je připravena nám sloužit.

Víme, že se najde mnoho konzervativních lidí i mezi odborníky a kompetentními činiteli, kteří zpochybňují užitečnost a potřebu mezinárodního jazyka. Na jejich adresu alespoň dva markantní příklady z historie:

Když Gutenberg vynalezl knihtisk, jeden významný hodnostář vyslovil pochybnost o praktické ceně tohoto vynálezu, protože prý gramotných lidí je velmi málo a pro ně stačí rozmnožování knih tradičním způsobem.

Podobné "ocenění" postihlo zpočátku i telefon. Když jeho vynálezce Graham Bell nabídl telefonní zařízení americkému prezidentovi, tento ho odmítl s poznámkou, že kdo by měl prý čas bavit se s takovými hračkami.

Nakonec třeba s uspokojením kvitovat opatrnost kompetentních činitelů, že se nedali ovlivnit, aby oficiálně postavili na tak vysoký piedestal umělý jazyk, zkonstruovaný na zastaralých neoborných principech. "Dát doporučení, aby se do škol zavedl jazyk, který by kazil jazykový cit žáků, to by byl krok znamenající úpadek jazykové kultury." – To jsou slova, kterými varoval švýcarský spisovatel a lingvista G. Reynold r. 1921 poslance na zasedání Společnosti národů v Ženevě.

Do funkce mezinárodního jazyka doporučoval G. Reynold latinu, ale ne cicerónsku s komplikovaným gramatickým systémem, ale latinu zjednodušenou, modernizovanou.

Asociace filologů, která odborně vyřešila otázku neutrálního mezinárodního jazyka, byla založena o tři roky později a dala nám jazyk, ve kterém je každá lexikální jednotka, každý gramatický tvar lingvisticky zdůvodněn, jazyk, který důstojně reprezentuje naši evropskou jazykovou kulturu.

Nezaujatě uvažující esperantisté, upřímní průkopníci ideje společného neutrálního jazyka s radostí a nadšením uvítají interlingvu, když se seznámí s její podstatou. Zjistí, že je sice náročnější než jazyk stereotypní, šablonovitý, ale budou se řídit moudrou zásadou, že rozumný člověk nekupuje věc pořádnou jen proto, že je levná, ale raději přidá a získá věc hodnotnou, užitečnou a cennou.

Slovo na závěr

Kdo se chce dopracovat na vyšší vzdělanostní úroveň, musí si osvojit mnoho cizích slov, umět je správně používat, aby se ve svých ústních či písemných projevech nedostal do zahanbující situace, což dnes není žádnou vzácností.

Výhodu mají ti, co se učili latinu. Většina mezinárodních slov je totiž původu latinského. Ale studovat tento jazyk s jeho komplikovanou gramatikou pouze proto, abychom se lépe vyznali v cizích slovech, by bylo zbytečným plýtváním času a energie. Z klasických jazyků – z latiny a řečtiny – si potřebujeme osvojit jen ty prvky, které žijí ve slovním fondu moderních jazyků. To vše obsahuje interlingva. A to v standardní, nezkomolené podobě.

Kdo se alespoň běžně seznámil s latinou, nebo se učil některý z románských jazyků, rád si v paměti osvěží polozapomenuté slova. A kdo tuto možnost neměl, pozorným čtením těchto textů si rozšíří a prohloubí jazykové vzdělání v oblasti cizích, mezinárodně známých slov. Je to zajímavé a užitečné hobby.

To je jedna stránka věci. Druhou je, že zde jde o perspektivní řešení problému jazykových bariér na našem kontinentu.

Kdo potřebuje naléhavěji, aby se už konečně odstranily jazykové komplikace, než mládež, zejména studující mládež? Nečekejte nečinně, že tento problém za vás vyřeší někdo jiný. Dokázali jste v historii vybojovat velké věci, dokážete realizovat i tento dávný sen. Zorganizujte hnutí, jehož cílem bude dosáhnout, aby příslušné orgány zařadily řešení společného jazyka do svého pracovního programu. Nic víc! Žádné nátlakové akce, intervence, žádné podpisové kampaně, aby byl přijat ten či onen jazykový systém. Tuto záležitost třeba přenechat odborníkům v jazykovědě, etnologii, sociolingvistice.

Často slyšíme námitky, že zavedení mezinárodního jazyka není možné z politických důvodů. Tato námitka by byla oprávněná, kdyby se do této funkce prosazoval některý ze světových jazyků. Ale proti jazyku neutrálnímu, založenému na mezinárodních slovech – bez ohledu na jejich původ – by nemohla pozvednout svůj hlas žádná vláda, neboť by tím demaskovala své hegemonní záměry.

Povolme na chvíli uzdu své fantazii a představme si, že se řekněme od 1. ledna 1997 ve všech sdělovacích prostředcích v celé Evropě slavnostně oznámí zpráva, že se státy Evropské unie rozhodly oficiálně zavést do škol neutrální jazyk EUROLINGVU (zkráceně EURO) pro styky s příslušníky cizích národností.

A hlasatel by veřejnost o tomto jazyku stručně informoval:

"Jazyk EURO byl vypracován mezinárodní asociací odborníků v jazykovědě. Soustřeďuje v sobě kladné stránky našich národních jazyků a eliminuje jejich nedostatky. Ve svém slovním fondu obsahuje všechna mezinárodní slova, která běžně používáme ve svém rodném jazyce. Jeho gramatika neobsahuje zbytečné výjimky a nepravidelnosti. Tento jazyk je mnohem snadněji zvládnutelný, než kterýkoliv ze světových jazyků. Je třeba zdůraznit, že dává přednost kráse jazyka a libozvučnosti před šablonovitostí. Tímto historickým rozhodnutím dává Evropská unie ten nejkrásnější a nejužitečnější dar naší mládeži a všem dalším generacím."

Nedokážeme si dobře představit jakou nesmírnou radost, jaké nadšení by tato senzační zpráva vyvolala u všech kulturních lidí našeho kontinentu. Všechna masmédiá – tisk, rozhlas, televize – by přinášela kurzy jazyka EURO a jejich výsledky by byly mnohonásobně efektivnější než dosavadní kurzy světových jazyků. Vydavatelství by chrlila učebnice, slovníky, čítanky, konverzační příručky atd. Během dvou-tří let by se znalost jazyka EURO stala takovou samozřejmostí – už jsme to jednou řekli – jako čtení, psaní a počítání. A měli bychom více času na pěstování své mateřské řeči a na prohlubování své odbornosti, kdy bychom nemuseli věnovat množství času na studium světových jazyků jako dnes

A kdo by EURO vyučoval? – Učitelé cizích jazyků by jeho základy zvládli v průběhu prázdnin a postupně by se zdokonalovali. Víme, jak to bylo v r. 1946 a dalších se zaváděním ruštiny do našich škol, ale s tím rozdílem, že EURO by se každý učil rád.

Velké usnadnění a zpříjemnění by nastalo ve vzájemných stycích našeho kulturního života. Mezinárodní konference, vědecké sympozia, jednání státníků, ekonomů a podnikatelů by se realizovali bez tlumočnicků a bez sluchátek. Radostnější by byly i naše cesty do zahraničí. Mezinárodní kulturní, sportovní i náboženské akce by se konaly bez jazykových zábran. Žádné nedůstojné komunikování rukama-nohama a němými, směšnými posunků. A co by znamenal mezinárodní jazyk EURO pro zahraniční rozhlasové a zejména satelitní televizní vysílání, to si umí každý domyslet.

Aby se tento krásný sen uskutečnil, budou se muset naše národy už konečně jednou vzpamatovat a nekompromisně trvat na tom, aby se i v jazykové oblasti uplatnila demokracie a aby spravedlnost nemusela i nadále ustupovat před mocí.

Účelem této průkopnické publikace je informovat kulturní veřejnost o existenci neutrálního jazyka založeného na společných prvcích evropských jazyků a získat sympatizanty pro spravedlivé řešení našeho jazykového babylonu.